

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

– Det har banet seg en vei

– Jeg ser meg selv som professor en dag! Jeg har så mye å skrive om, sier Usma Ahmed. Som norskfødt av innvandrereforeldre er hun en av få som styrer mot forskeryrket.

Side 16–22

Distriktpolitikk frå Oslo

Senterpartiet har raljert med verdsfjerne byråkratar i hovudstaden. No får dei sjølve kjenne smerta ved å lage distriktpolitikk i Oslo.

FOTO: OLE BERGRUSTEN / NTB

«Eg er oppteken av å vere ein stemme for sektoren i regjeringa», seier Sandra Borch, fersk statsråd for forskning og høgare utdanning.

Det er valkamp i lufta, og med Senterpartiet i posisjon er distriktpolitiske problemstillingar sjeldan langt unna. NRK har kasta ljøs over opprettinga av 19 nye polititenebestader i distrikta. Som lova før stortingsvalet i 2021, vil Sp ha politiet tilbake til folket. Men kva er takken? Kritikkk og atter kritikkk, til og med frå politiet sjølv: Vaksdal skal verte ny tenestestad i Vest politidistrikt, noko vise-politimester Arne Johannessen kallar ei symbolpolitisk handling: Ei bygning i seg sjølv gjev ingen tryggleik, og eit kontor med politiskilt på veggjen gjev inga polititenebest. Det er det talet på politifolk som gjer, seier han.

Vi treng ikkje leite lenge etter parallellar i sektoren for forskning og høgare utdanning. Under førre lokalvalkamp i 2019 var Sp-bylgja på det høgaste og striden om Nesna skulle leve vidare som studiestad var på det heitaste. Den mektige sentrum-periferi-dimensjonen i politikken viste seg i all si bunadsprakt, og det vart nærast oppørtunt å støtte distrikts-

opprøret. Sp fekk fylgje av breitt spekter av parti i Nordland, som ynskte omkamp om nedleggingsvedtaket til Nord universitet: SV, Ap, KrF og Frp. SV stod òg bak eit framlegg i Stortinget om at utdanningsstrukturen ikkje berre kan avgjerast lokalt, men at den er ei nasjonal sak.

To år seinare var distriktsjubelen med på å ta Sp inn i regjering, og dei ville ta heile landet i bruk. «Forskning og utdanning for heile landet» var eitt av slagorda i Hurdals-plattforma. At regjeringa meinte alvor, fekk vi sjå då dei avgjorde at nettopp lærerestaden i Nesna skulle opnast på ny. Eg støttar Sp i at nasjonale styresmakter ikkje totalt kan abdisere i spørsmålet om kor vi skal ha kva slag høgare utdanning. Avgjerdene er for viktige for både regionane og landet sett under eitt til at dei totalt kan unndra seg politisk styring. Mest elegant hørde eg poenget formulert av Fredrik Solvang i NRK under ein tv-debatt under førre lokalvalkamp: «Det er eit interessant prinsipp at 13 ikkje-folkevalde styremedlemmer (ved Nord universitet,

min merknad), skal bestemme strukturen i høgare utdanning i Noreg.»

Men eit slikt lineskifte har ikkje gått føre seg utan friksjon. I juni kom regjeringa med framlegg til ny universitets- og høgskulelov der prinsippet er nedfelt: Nedlegging av studiestader er det kongen i statsråd som skal rå over. Motstanden er sterk. Under Arendalsveka fekk Sunniva Whittaker, rektor ved Universitetet i Agder, godt fram dilemmaet: «UiA ville aldri turt å plassere en ny campus i Arendal, for da ville vi ikke fått lov til å legge det ned igjen. Vi ville ikke tatt den risikoen.»

Vi skal lytte til dei som kjenner kor skoa trykkjer. Men kven er det eigentleg som har dei på? Rektorane? Forskarane? Studentane? Næringslivet i regionen? Framtida – i form av krav til berekraft og arbeidskraft? Kunsten å drive vellykka distriktpolitikk og politikk for forskning og utdanning ligg i eit møte mellom tru på eigen ideologi og å vere lydhoør.

Det skal lite til før gull vert til gråstein. I august var finansminister Trygve Slagsvold Vedum (Sp) og næringsminister Jan Christian Vestre (Ap) på vitjing i Alta. Dei fortalde at regjeringa vil opprette eit forsøk med samlingsbasert politiutdanning i byen. Fyrsteamanuensis Henning Kaiser Klatran ved Politihøgskolen meinte dette luktar av eit valkamputspel. Les: for å blidgjere distrikta. Han etterlyste meir involvering av fagmiljø på Politihøgskolen på førehand. I Forskerforum.no ytra han at det var vanskeleg å jobbe langsiktig og strategisk med politiutdanninga utan å delta i planlegginga av slike prosjekt.

Å vere lydhoør er knapt ettermælet til Ola Borten Moe som statsråd for feltet. Det gjekk sport i å stryke sektoren mothårs, og han var ikkje her for å leike tillitsvald. Sandra Borch, den nye statsråden for feltet, seier i dette bladet at posten er ein av dei aller viktigaste i regjeringa: «Vi mangler folk, og vi mangler kompetanse på mange felt. Vi trenger folk i arbeid. Da er denne sektoren avgjørende for framtiden til Norge.» No må ho fylle orda med innhald.

Ha godt val!

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«Vi skal lytte til dei som kjenner kor skoa trykkjer. Men kven er det eigentleg som har dei på?»

16 Mot noen odds

Barn av innvandrere er på vei inn i forskningen. – For at jeg skal kunne heve stemmen min og snakke om noe jeg brenner for, må jeg nesten ha en utdanning i ryggen, sier Usma Ahmed.

26 Moteutforskeren

Hun var klesdesigner med suksess. Nå utforsker førsteamanuensis Ida Falck Øien det hun kaller det kapitalistiske motemonsteret.

30 – Følte seg som forsøkskaniner

Tusenvis av barn med bevegelsehemming har fått hjelp ved Sophies Minde. – Men flere mener de har blitt traumatiserte av oppholdet, sier historiker Thomas V.H. Hagen.

36 En middelklassearena

Anna-Sabina Soggiu følte seg bare som en gjest på universitetet. Nå har stipendiaten skrevet boka *Vi fattigfolk* – «en historie om å være fattig og å skamme seg over det».

4 En post for framtiden

– Vi trenger folk i arbeid. Da er denne sektoren avgjørende for framtiden til Norge, sier Sandra Borch, ny statsråd for forskning og høyere utdanning.

6 Hull i bemanningen

Det odontologiske fakultet i Oslo blir utkonkurrert på lønn av både det offentlige og det private. Dermed mangler fakultetet folk til professorstillinger.

8 Krysspreset høgskole

Høyere utdanning skal bidra til bærekraft og regionalt arbeidsliv. – Vi blir dratt i mange retninger, sier dekan ved Høgskolen på Vestlandet.

10 Stabilt forfall

En stor andel av museumsbygningene i Norge er i dårlig stand. Det er aldri nok penger til å holde tritt med forfallet, ifølge Hulda Brastad Bernhardt, direktør ved Museene i Akershus.

12 NTNU mot strømmen

NTNU vil gi deler av årets lønnstillegg på individuelt grunnlag. De fleste universitet og høgskoler gir generelle tillegg i år.

FASTE SIDER

- 13 News in Brief
- 14 Innland
- 24 Utland
- 34 20 nøtter
- 35 Ti kjappe
- 38 Bøker
- 43 Aldri anna enn språk
- 44 Tilbakeblikk

- 46 Kronikk
- 47 Debatt
- 48 Gjestesribenten
- 49 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/2023 – 55. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no,

Signy Grape, signy.grape@forskerforum.no | Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki):

annonser@forskerforum.no. Tlf 901 19 121

DESIGN: Concorde Design. TRYKK: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

SANDRA BORCH

Forsknings- og høyere utdanningsminister
for Senterpartiet (Sp)

AKTUELL MED: fersk statsråd i Kunnskapsdepartementet etter at forgjenger Ola Borten Moe måtte gå på grunn av aksjekjøp.

– EN AV DE VIKTIGSTE MINISTERPOSTENE

Sandra Borch sier hun har byttet ut fjøsstøvlene med stiletthæler.
Nå er ambisjonen å få nok folk i arbeid.

Når dette intervjuet finner sted, er Sandra Borch i sin 18. dag som forsknings- og høyere utdanningsminister. I løpet av den tiden har hun vært på studiestart-turne i Tromsø, Harstad, Finnsnes, Molde, Kristiansund, Oslo og Ås.

– Det har gått slag i slag. Men det har vært stas og inspirerende å møte studentene, særlig de som var veldig spente på å ta fatt på sitt første studieår, sier hun.

– Hva har gjort mest inntrykk så langt?

– Det er ikke så lenge siden jeg var student selv, så jeg kunne merke spenningen. Det var mange som spurte om jeg hadde noen tips til hvordan få venner og hvordan komme i gang med å studere. Jeg tror man bare må komme seg gjennom den første uka, så går det seg til etter hvert.

– Du er den andre sentrale politikeren fra Sp i denne posten.

Hva vil dere egentlig med forskning og høyere utdanning?

– Posten er en av de aller viktigste i regjeringen. Det handler om hva slags arbeidskraft vi skal ha i fremtiden. Vi mangler folk, og vi mangler kompetanse på mange felt. Vi trenger folk i arbeid. Da er denne sektoren avgjørende for fremtiden til Norge.

– Du landet et historisk høyt jordbruksoppgjør da du var landbruksminister. Kommer du til å dra inn tilsvarende seire i denne posten?

– Det er klart at jeg kommer til å være opptatt av å være en stemme for sektoren i regjeringen. Jeg var ikke enig med norske bønder i alt, og jeg kommer ikke til å være enig i alt i denne sektoren heller. Men det å ha en dialog og å løfte fram viktige utfordringer, ikke minst muligheter, blir viktig for meg i regjeringen.

– Jeg mener at det skal være rom for at politikere er med i samfunnsdebatten om forskningsresultater og hva de betyr for politikken.

– Hvordan er det å gå fra et svært sentralt Sp-departement til et som tradisjonelt har vært mindre viktig?

– Jeg tar de utfordringene jeg får, og jeg er ikke enig i at Sp mener Kunnskapsdepartementet er mindre viktig enn Landbruksdepartementet. Kunnskapsdepartementet var en av de postene vi så at vi kunne sette spor i.

– Rektorer melder om for kjappe høringsfrister og for lite inkludering av sektoren i beslutninger, for eksempel når det gjelder studieavgift. Kunne dere vært bedre på dette?

– Det er vel den første gangen en politiker har blitt beskyldt for å ta for kjappe beslutninger. Det har vi aldri hørt før. Jeg er opptatt av å involvere alle i ulike beslutninger som skal tas, for å belyse begge sider. Når det gjelder studieavgift, burde det ikke komme som en overraskelse når man ser hva våre naboland har gjort. Jeg står inne for at dette var helt rett, og det gjør også regjeringen. Vi jobber også med en stipendordning for studenter fra det globale sør, som mange har etterspurt.

– Kun to prosent av befolkningen mener Sp har den beste forsknings- og utdanningspolitikken, ifølge en undersøkelse Opinion har gjort for Universitetet i Bergen. Dere har sittet i nesten to år. Gjør dere noe feil?

– Det er selvfølgelig sterke stemmer der ute, men jeg vet ikke hvor stor spørreundersøkelsen er, eller hvilke typer grupper de har ringt. Jeg skal bidra til å gjøre mitt beste på området. Hvis vi starter på to prosent, så får ambisjonen være å få høyere oppslutning på neste spørreundersøkelse.

– Hvilken oppslutning er du fornøyd med?

– Som politiker er jeg selvfølgelig opptatt av å drive politikk, men også at det er store muligheter innenfor sektoren, nettopp for det som er viktig om fem og ti år. Det er viktig i dag, men det handler også om hva vi skal utdanne framtidens arbeidskraft til å bli. Nå er det over 500 000 som står utenfor arbeidslivet, og som heller ikke har tatt høyere utdanning. Vi er nødt til å få alle med, og da er dette feltet ekstremt viktig.

– Ifølge undersøkelsen er Sp-velgere mer åpne for sterkere politisk styring av forskningen enn andre velgere. Hva mener du selv?

– Journalister er mer opptatt av meningsmålinger enn vi politikere. Sånn skal det være. Men den akademiske friheten i forskningen er viktig og skal fortsatt være viktig. Jeg mener regjeringen har bidratt positivt til å styrke den akademiske friheten. I den nye universitets- og høyskoleloven har vi både

styrket vernet av den akademiske friheten og tatt grep for å sikre mer autonomi og mindre rapportering. Jeg er opptatt av å gjøre en jobb for sektoren, enten det gjelder forskere eller utdanning av framtidens arbeidskraft.

– **Men ønsker du sterkere politisk styring av forskningen?**

– Vi har akademisk frihet innen forskningen, det skal vi fortsatt ha. Så er det naturlig at det oppstår politiske debatter i de ulike temaene. Det har det gjort så lenge jeg har levd, og sikkert lenge før det. Forskningen spiller en viktig rolle for å løse våre største samfunnsutfordringer. Vi har viktige samfunnsoppdrag i Forskningsrådet, for eksempel prosjektet om bærekraftig fôr, som Norge kan ta en lederrolle i.

– **Her vil noen innvende at slike samfunnsoppdrag tar penger fra den frie forskningen. Er du enig i det?**

– Nei, den frie forskningen skal fortsatt stå fast. Men det må være sånn at politikere kan løfte opp enkeltområder som er viktige for samfunnsutviklingen, ikke bare i Norge, men også i verden. Det er det vår plikt og rett som politikere å kunne gjøre.

– **Hvor går grensen for hva som bare skal være opp til forskerne?**

– Vi skal ha frihet på forskningsområdet. Jeg har stor tillit til at forskere og forskningsmiljøer vet hva som er viktige områder å forske på framover.

– **Er det noe politikere uansett må holde seg unna?**

– Jeg mener at det skal være rom for at politikere er med i samfunnsdebatten om forskningsresultater og hva de betyr for politikken. Samfunnsoppdragene vi har gitt, er også viktige. Og så har jeg et håp om at privat næringsliv kan bli enda flinkere til å satse på forskning.

– **Dere har fått kritikk for blant annet å gjøre forskningen mindre internasjonal og for å styre for mye. Kommer det mye klaging fra akademia?**

– Vi må huske på at det er folk med veldig mange sterke meninger i akademia, som er skriveføre, og som sikkert liker å ta noen debatter i media. Det er sunt. Så er vi ikke nødvendigvis enige om alt.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

■ – Etter to uker har det blitt litt lite tid til å lese ulike medier. Men jeg har byttet ut Nationen som startside på PC-en med Khrono, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Sandra Borch.

FOTO: JULIA LOGE

Tannlegeutdanningen taper

LØNN Før jul i fjor var de fire professorer i oral kirurgi ved Det odontologiske fakultet, Universitetet i Oslo (UiO). Så gikk én av med pensjon. Bente Brokstad Herlofson, en av de gjenværende professorene, overtok hjørnekontoret, fagansvaret og oppgaven med å erstatte ham. Det har vist seg nesten umulig. De neste fem årene pensjoneres også resten av professorene, men ingen står klare til å overta.

En ting er at det ikke finnes så mange aktuelle kandidater, altså tannlegespesialister som i tillegg har doktorgrad. Et vel så stort problem er at universitetet tilbyr dårligere lønn enn andre spesialiststillinger i det offentlige.

BEDRE LØNN ANDRE STEDER

Herlofson stiller på kontoret i grønn operasjonsdrakt. Rett rundt hjørnet ligger nemlig operasjonssalene på rekke og rad, og Herlofson må være klar til å tre inn hvis det blir bruk for henne.

Bak operasjonssalene har tre andre grønnkledde fått på operasjonsslue og gjør seg klare til å ta imot dagens pasienter. To av disse er spesialistkandidater: Etter tannlegestudiene og et par års praksis er de nå i gang med en femårig spesialistutdanning på fulltid.

16 års utdanning

Krav til en førsteamanuensis i klinisk odontologi:

- tannlegeutdanning: 5 år
- minimum praksiserfaring: 2 år
- spesialistutdanning: 3 eller 5 år à 40 uker
- doktorgrad: 4 år

For dem venter et godt arbeidsmarked. Forhandlingsjef John Frammer i Tannlegeforeningen anslår at spesialister ved universitetene får tilbudt om lag 800 000–900 000 som årslønn. I den offentlige tannhelsetjenesten ligger tilbudene fra 900 000 til 1,2 millioner kroner i året for nyansatte spesialister. Enkelte spesialister i det private trenger bare jobbe halv stilling for å oppnå vesentlig høyere lønn enn ved full stilling ved universitetet, ifølge Frammer.

Da er det ikke lett for Herlofson å overtale dem til å satse på en stipendiatstilling.

Heller ikke med doktorgrad og stilling som førsteamanuensis kan UiO konkurrere med lønnen i den offentlige tannhelsetjenesten.

– Vi vet at vi aldri kan konkurrere med private spesialisttannleger. Men hvorfor skal vi konkurrere med andre offentlige arbeidsplasser? Vi er nesten lønnstapere i forhold til tannhelsetjenesten og tannlegekompetanse-sentrene, sier Herlofson.

DE BESTE HODENE

– Det er store forskjeller, istemmer Frammer og fortsetter:

– Det vi reagerer sterkest på, er at universitetene betaler minst. Man har en forventning om at der skal den ypperste fagkompetansen samles for å lære opp framtidens tannleger. Men når de betaler dårligst, er vi usikre på om de klarer å rekruttere og beholde nødvendig kompetanse.

Herlofson er ikke bare bekymret for om de får den ypperste kompetansen, men også for om de får tak i kombinasjonen spesialist og doktorgrad i det hele tatt. Hun frykter selve samfunnsoppdraget står i fare hvis forskningskompetansen ikke lar seg erstatte.

Blant de grønnkledde utenfor operasjonssalen er den tredje ferdig spesialist, og kan jobbe som instruktør for både tannlege- og spesialiststudentene.

■ – Jeg tror nesten det blir umulig å få fulltids-professorer. Jeg tror vi er på vei ut av systemet, sier professor Bente Brokstad Herlofson.

FOTO: JULIA LOCE

Lønnskampen

Tannlegeutdanningen trenger spesialisttannleger, men fylkeskommunen tilbyr en lønn universitetet ikke kan matche.

– Jeg får en del av spesialistene til å jobbe her én dag i uken. Og jeg er utrolig takknemlig for at de faktisk gir oss den muligheten. Men det driver jo ikke den forskningsbaserte utviklingen av faget.

HELLER FORSVARET

I kantinen sitter tre fjerdeårsstudenter i hvite drakter, også de skal ta imot pasienter i dag.

De begynte på tannlegestudiet for å jobbe med helsefag uten å måtte stå i spørsmål om liv og død eller jobbe i turnusstillinger, men likevel få både de praktiske ferdighetene og den menneskelige kontakten. Ingen av dem ser for seg en karriere på universitetet.

– Vi vet at det er dårlig lønn, så jeg tipper det ikke er mange som vil jobbe her fulltid. Men kanskje én dag i uken, for det sosiale, sier Helene Overskott.

– Og variasjon i arbeidsoppgaver, legger Tale Dahl-Audunson til.

– For å holde seg relevant og oppdatert, ikke bare sitte og pusle for seg selv, utdyper Overskott.

Caroline Markholm vet ikke helt hvor hun kunne tenke seg å jobbe, men Dahl-Au-

■ Studentene Tale Dahl-Audunson, Caroline Markholm og Helene Overskott synes ikke lønnsnivået ved universitetet er attraktivt.

FOTO: JULIA LOGE

dunson har erfaring fra Forsvaret og vil gjerne tilbake dit for å få stabiliteten en jobb i det offentlige tilbyr.

IKKE RÅD TIL FULL STILLING

Hvordan har det så gått å erstatte professoren som sluttet?

– Vi har bare fått en som kan tenke seg å være her i 50 prosent som førsteamanuensis,

rett og slett fordi han ikke har råd til å ha en full stilling.

Herlofson ser også pensjonsalderen nærme seg, og det er uaktuelt å jobbe som kirurg etter det.

– Jeg er veldig glad i jobben min. Jeg gleder meg til å gå på jobb hver dag. Jeg ser jo at jeg må prøve å få noen til å komme etter meg. Men finnes de? Og har de råd til det?

Tjener bedre i skolen

Lektorer i skolen og kulturskolen risikerer å gå ned i lønn hvis de bytter til universitetslektor eller førsteamanuensis.

– Jeg snakker om hvor fint det er, men det er ikke nok til at folk vil gå ned 100 000 i lønn, sa Mona Reitan Rosenlund, faggrupeleder for pedagogikk og spesialpedagogikk ved Nord universitet til Forskerforum på nett i juni.

Rosenlund forklarer at en lærer med mastergrad og lønnstillegg for arbeidsoppgaver og ansiennitet kan tjene rundt 760 000 kroner i året. Det er 30 000 mer enn det Rosenlund tjener som førstelektor, og 100 000 mer enn hun kan tilby en nyansatt universitetslektor.

Det er enda vanskeligere å få tak i spesialpedagoger.

– De har mye bedre betalt i PP-tjenesten. De vi kan matche, er de som nettopp er ferdig med master og ikke har arbeidserfaring, sier Rosenlund.

Men for å veilede erfarne ansatte i skoleverket som tar videreutdanning, ønsker Rosenlund seg ansatte med arbeidserfaring. Hun prøver å friste med autonomi, en raus faggruppe, fine folk og selvstyrt hverdag,

men kan ikke love fri i verken høstferien, juleferien, påsken eller sommerferien.

– Det frister ikke for en lærer på 50 år, sier Rosenlund.

Forskjellen forsvinner ikke selv om en går lenger opp i systemet. Katarzyna Julia Leikvoll har jobbet på Griegakademiet ved Universitetet i Bergen siden 2010, de siste seks årene som førsteamanuensis, men samtidig har hun jobbet som lærer i kulturskolen.

– Jeg ble veldig overrasket da jeg fikk min første lønnsklipp, som viste så stor forskjell, i disfavør av universitetsstillingen, sier Leikvoll.

Hadde hun gått rett fra full jobb i kulturskolen til full jobb ved universitetet, hadde forskjellen vært rundt 60 000 i årslønn. Selv etter noen forhandlingsrunder tjener hun mindre i en stilling som krever doktorgrad, enn med en master i kommunal kulturskole.

Les hele saken på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no)

– Jumboplass

Forskerforbundets leder, Guro Elisabeth Lind, har flere års erfaring med å forhandle med arbeidsgiver staten om lønn.

– Staten er nå lønnsledende for dem med korte utdanninger og på jumboplass for dem med lengre utdanninger. Det er resultatet vi ser her. Her må staten skjerpe seg, tordner Lind på telefon fra Unios tariffkonferanse.

Lind har tre anbefalinger: Nyansette må organisere seg og forhandle opp lønnen. Fagforeningene kan bruke justeringsoppgjør og gruppetillegg. Arbeidsgiverne må kreve at staten tar ansvar for lønnsutviklingen til dem med høyere utdanning.

AV JULIA LOGE

Slik kompetanse vil No

UTDANNING

Lærestadene skal tilby utdanningar som både svarar på studentane sine ønske, og behovet arbeidslivet har for arbeidskraft. Men kva når studentane sviktar viktige profesjonar som lærar og sjukepleiar? Kva når bedriftene ber om utdanningar tilpassa akkurat deira situasjon? Og korleis skal ein medverke til det grønne skiftet oppi det heile?

Høgskulen på Vestlandet (HVL), som utdannar kandidatar til skule- og helsesektoren i tillegg til ingeniørfag, økonomi og leing, merkar godt dette krysspresset. Vi spurde folk i ulike roller ved HVL om kva dei tenkjer om det.

STUDENTANE

Katrine Winterseth, Emilie Hemsett, Sara Nielsen, Thomas Solberg Irgens og Marie Johansen er alle halvveis i masterutdanninga i ansvarleg innovasjon og berekraftig verdiskaping.

– Er valet basert på rein interesse, eller på signal frå samfunnet rundt?

– Eg opplever at vi alle er interesserte i innovasjon, men vi veit jo at det er behov for grøn omstilling, seier Winterseth.

– Vi har alle ingeniørbakgrunn, men for min del ville eg ikkje berre drive koding, eg ville ha det store biletet. Kva er det bedrifter treng, og korleis kan vi gjennomføre det? seier Irgens.

Klassen har ei god blanding av studentar

som vil starte eiga bedrift, og dei som vil ta tankane om ansvarleg innovasjon med ut i etablerte arbeidsplassar, fortel dei.

– Vi som er teknisk orienterte, er vande med at eit problem har eit svar med to strekar under. No tenkjer vi annleis, stiller spørsmål ved utgangspunktet, går tilbake og raffinerer problemstillinga og prøver på nytt, seier Nielsen.

– Og vi har lært at sjølvvillit er ein viktig suksessfaktor, seier Irgens.

– Er målet å skape det framtidssamfunnet de ønskjer dykk?

– Ja, seier Hemsett, som allereie driv ei bedrift for reparasjon av klede. Winterseth ønskjer å bidra til eit betre arbeidsliv:

– Eg er byggingeniør, og vi veit det trengst store endringar i byggebransjen. Det vil eg vere med på.

FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

■ – HVL Skape skal støtte ansvarleg studentinnovasjon, og vi ser at det kan vere overveldande for studentane i starten, seier Frida Olsen Engedahl.

FORSKAREN

Frida Olsen Engedahl er stipendiat og forskar på HVL si satsing på studententreprenørskap, HVL Skape. Det er eit rett-leiingstilbod til alle studentar som vil vere entreprenørar på fritida.

– Ph.d.-prosjektet mitt går ut på å sjå om HVL Skape er det tilbodet studentane har bruk for. Korleis kan universiteta leggje opp organisasjonsstruktur og -kultur for å støtte ansvarleg studententreprenørskap utanfor klasserommet? seier Engedahl.

HVL Skape rettar seg mot alle studentar uansett studium.

– Det er alltid ein del som vil starte teknologiskap og leve «startup»-livet i Silicon Valley. Men mange kjem no med personlege historier bak ideen sin, dei har kanskje hatt utfordringar med helse eller med møte med det offentlege og vil finne løysingar. Dei kjem til HVL Skape for å få verkemiddel og for å høyre om ideen er liv laga.

Ansvarleg innovasjon skal ta omsyn til sosiale, etiske og miljømessige mål i tillegg til dei økonomiske. Det kan vere overveldande for studentane, fortel ho.

– Støtteordningane har hatt mest fokus på eksport og inntening, og vi har heller ikkje konkrete rett-leiingsverktøy for ansvarleg innovasjon. Det skal eg finne ut av i ph.d.-prosjektet.

FOTO: KERSTIN GIENGDAL

■ Fleire av masterstudentane i ansvarleg innovasjon og berekraftig verdiskaping er i gang med å utvikle eigne bedrifter. Bak f.v: Katrine Winterseth og Emilie Hemsett. Framme f.v: Sara Nielsen, Thomas Solberg Irgens og Marie Johansen.

reg ha

Høgare utdanning skal både vere arbeidslivsrelevant og bidra til grønn omstilling, er den tydelege beskjeden frå styresmaktene. – Vi blir trekte i mange retningar, seier dekan ved Høgskulen på Vestlandet.

FOTO: EMINN SENNESET

■ – På nokre område må vi jobbe for å rekruttere, på andre er tilstrøyminga veldig god, og det må vi møte som best vi kan, seier Jens Kristian Fosse.

DEKANEN

Jens Kristian Fosse er dekan ved fakultetet for ingeniør- og naturvitenskap, som frå nyttår skal slåast i hop med fakultetet for økonomi og samfunnsvitenskap, framleis under leiinga til Fosse.

– Vi blir trekte i mange retningar, seier han. – Ser vi på utdanningane som no blir samla, er det nye årsstudiet i digital økonomi og leiing kjempepopulært. Skal vi tilpasse oss studentane sine ønske, er det ein vinnar. På ingeniørsida har vi nokre år hatt problem med å fylle studieplassane. Og forventingane frå regionen til at vi skal levere arbeidskraft innan ingeniørfag og teknologi, er veldig høge.

Ingeniørfag er trekte fram som ein flaskehals i det grønne skiftet, og er samstundes fag som følgjer konjunkturane tett, fortel han.

– Difor er det viktig at arbeidslivet synleggjer behovet dei har for denne kompetansen, og gjev tryggleik til dei som vel utdanning. Samstundes ser vi at studentar no er opptekne av å kunne gå til ein jobb som bidreg til noko større.

Ifølgje Fosse står ingeniørfaga i ei spenning mellom å vere i forkant med å bygge opp nye spesialiserte teknologimiljø og å snu seg etter utviklinga i arbeidslivet.

– Vi hører det er stort behov for nye ingeniørfag som havvind og batteriteknologi. Men vi ser også at dei etablerte studia, som elektro- og maskinfag, står seg godt i det grønne skiftet. Vi har valt å heller styrkje dei etablerte ingeniørdisiplinane og integrere nye fag i dei gamle.

SENTERLEIAREN

Stig Erik Jakobsen er professor i innovasjonsstudium og leier Mohnsenteret for innovasjon og regional utvikling.

– Vi ser store samfunnsutfordringar på alle kantar, difor vil vi at fagmiljøet vårt i innovasjon skal ha ein normativ dimensjon, seier han.

Mohnsenteret ligg til fakultetet for ingeniør- og naturvitenskap og merkar godt forventingane frå næringslivet i regionen.

– Dei vil gjerne ha utdanningar tilpassa deira behov, men vi skal ikkje vere ein fagskule, og vi må vere varsame med å lage for spesialiserte utdanningar.

Seinare på dagen skal Jakobsen ha si første førelesing for dei nye masterstudentane i ansvarleg innovasjon.

– Då kjem eg til å snakke om at innovasjon både har ei solside og ei skuggeside. Eg merkar at studentane er utruleg opptekne av ansvarlegheit, samfunnsutfordringar og grønn omstilling. Samstundes er det prosessar som verkar motsett: Oljeskattepakka frå regjeringa set regionen langt tilbake.

Skatteletta oljeindustrien fekk under pandemien, har gjort at mange underleverandørbedrifter som HVL samarbeidde med om grønn omstilling, no heller prioriterer oppdrag frå olje- og gassindustrien, fortel han.

– Det uroar meg, og det er ikkje lett å sjå kva vi som utdanningsinstitusjon kan gjere med det.

FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

– Eg tykkjer HVL er dynamisk og flink til å vere i dialog med regionen vår, men vi skal også gje ei retning til aktivitetane våre, seier Stig Erik Jakobsen.

REKTOREN

Rektor Gunnar Yttri meiner HVL på fleire måtar har greidd å svare godt på forventingane frå omverda.

– Vi byggjer til dømes inn berekraft og digitalisering i alle utdanningsprogram. Den store utfordringa no er forholdet mellom kva studentane etterspør, og behova til samfunnet. Rekrutteringa til særleg lærarutdanning, men også sjukepleie, er dårleg. Trass i fleire tiltak har vi ikkje greidd å snu trenden, seier han.

Å auke rekrutteringa til dei store, samfunnsberande utdanningane er ein viktig del av HVLs mandat, som han ikkje ser noka enkel løysing på.

– Vi må også syte for at dei som faktisk vel utdanningane, blir følgde godt opp og kjem inn i gode utdannings- og fagmiljø.

Mangel på arbeidskraft må mellom anna møtast med nyskaping, meiner han.

– Vi har eigne fagmiljø for innovasjon og entreprenørskap, og vi har HVL Skape, der studentar kan utvikle idear som kan svare på behov i samfunnet. Kandidatane våre skal ikkje berre gå ut i arbeidslivet, men forme og skape det, seier han.

– Frå helse- og lærarutdanningane vil mange gå til offentleg sektor, og då handlar nyskaping ikkje så mykje om å skape nye arbeidsplassar, men om å utnytte ressursane best mogleg. Vi ser at ressursdisponering, anten det er snakk om materiale, økonomi eller tid, blir viktigare for at samfunnet skal fungere.

FOTO: EMINN SENNESET

– Vi veit at utdanningane våre har høg samfunns- og næringsrelevans, men vi treng å auke rekrutteringa til dei viktige velferdsprofesjonane, seier Gunnar Yttri.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

– Museer må prioritere

ØKONOMI – Det er aldri nok penger til å sette i stand til den tilstanden vi ønsker, og vi må prioritere, sier direktør Hulda Brastad Bernhardt ved Museene i Akershus (MiA).

I en fersk rapport fra Kulturdirektoratet, «Museene i 2022», går det fram at en stor andel av de kulturhistoriske bygningene som norske museer har ansvar for, er i dårlig stand. Kulturdirektoratet ble opprettet tidligere i år ved at sekretariatet til Norsk Kulturråd ble skilt ut som et eget direktorat.

Av rapporten går det fram at 13 prosent av de verneverdige bygningene ved museene er i tilstandsgrad 3, som er den mest kritiske kategorien (se faktaboks). Det er ikke dramatisk verre enn det som har vært situasjonen i flere år, men det blir heller ikke særlig bedre.

MiA er ett av nærmere 70 museer som er omtalt i rapporten. Forskerforum møter Bernhardt på et av museumsanleggene til MiA, Fetsund lenser i Lillestrøm kommune. Intervjuet skjer i sommer, før ekstremværet «Hans» og den påfølgende flommen i Glomma. Den førte til at Fetsund lenser måtte stenges for besøk flere dager i august og deler av samlingen evakueres. Om det ble varige skader, var ikke klart da Forskerforum gikk i trykken.

FLYTENDE MUSEUM

MiA er skapt gjennom sammenslåing av mange små og mellomstore museer, med samlinger som er bygd opp over lang tid og ofte ut fra en lokal kontekst. Det er også en lang rekke ulike avtaler mellom museet og kommuner og fylkeskommune om blant annet driftstilskudd.

– Vi har 20 museer og totalt 30 besøkssteder. Det omfatter alt fra gårdsanlegg og

FOTO: ASLE OLAV RØNNING

– Vi må velge det som har nasjonal og regional verdi, sier direktør Hulda Brastad Bernhardt ved Museene i Akershus. Fetsund lenser i Lillestrøm kommune er i den førstnevnte kategorien.

jernbaner til store teknisk-industrielle kulturminner, sier Bernhardt.

Fetsund lenser hører til den siste kategorien. Det ligger der Kongsvingerbanen og riksvei 22 krysser Glomma, og skal være verdens eneste bevarte anlegg i sitt slag. Det viser en sentral del av tømmerfløtingens historie akkurat der den lenge var på sitt mest intense.

Det er et stort anlegg med bygninger og konstruksjoner på land, langs elvebredden og midt ute i elva. Fløting var balansekunst, og på de flytende gangeveiene kan også publikum prøve seg.

Fire håndverkere er i fulltidsjobb gjennom året for å holde anlegget i stand. Samtidig gjør flere venneforeninger en stor innsats, og ifølge Bernhardt hadde museet ikke greid seg uten dem.

5000 KRONER PER BYGG

Bernhardt sier at bygningsvern er en stor utfordring, og slår fast at ressursene ikke strekker til. Løsningen kan være å avhende bygninger til andre som kan ta vare på dem. Dette er ikke aktuelt for Fetsund lenser, men kan være det for andre av besøksstedene.

Uavhengig av ekstremværet i august har

MiA satt i gang en tilstandsvurdering av alle sine 218 verneverdige bygninger. Antagelsen er at situasjonen har blitt verre enn innrapporterte tall tilsier, og at flere av museets bygninger vil havne i tilstandsgrad 3 enn i dag.

– Da må det gjøres store utbedringer. Det kan bety at taket er utett, eller at grunnen svikter, sier Bernhardt.

Hun peker på at endrede klimaforhold betyr økte utfordringer. Samtidig er MiAs driftsbudsjett i stor grad bundet opp i faste kostnader. Det er ikke mye som kan settes av til vedlikehold.

– Om vi skulle smurt tynt utover, ville vi hatt i overkant av 5000 kroner per bygg. Det holder knapt til å klippe gresset, sier Bernhardt.

En rapport fra Kulturrådet fra 2020 satte en prislapp på 3,2

milliarder kroner for det samlede etterslepet i vedlikehold av bygninger ved norske museer. Dette tallet gjaldt den halvparten av de mer enn 4000 bygningene som hadde størst vedlikeholdsbehov.

I tida som har gått, har det ikke kommet noen forpliktende signaler fra politisk hold om et samlet løft for finansiering av bygningsvern ved museene.

Tilstanden ved museene

- Norske museer har ansvar for 4800 kulturhistoriske bygninger.
- Bygningene er kategorisert i ulike tilstandsgrader etter behov for utbedring.
- 13 prosent av bygningene er i tilstandsgrad 3, som har størst behov.
- Bygninger i tilstandsgrad 3 kan for eksempel være utsatt for kollaps i tømmerkonstruksjonen, lekkasje som vil føre til større skader på kort tid, råte i bærende elementer eller skadedyr som stokkmaur og husbukk med rask spredning.

Kilder: «Museene i 2022» (Kulturdirektoratets årlige rapport) og «Gradering av tilstand på en bygning» (Kulturrådet, 2019).

– Det er ikke nok ressurser til å ta vare på alt man har, sier Torbjørn Urfjell i Kulturdirektoratet.

FOTO: TRYM SCHADE WARLOE

hardere

Norske museer har ikke nok ressurser til å vedlikeholde bygningene sine. Å overlate noen av dem til andre kan være en løsning.

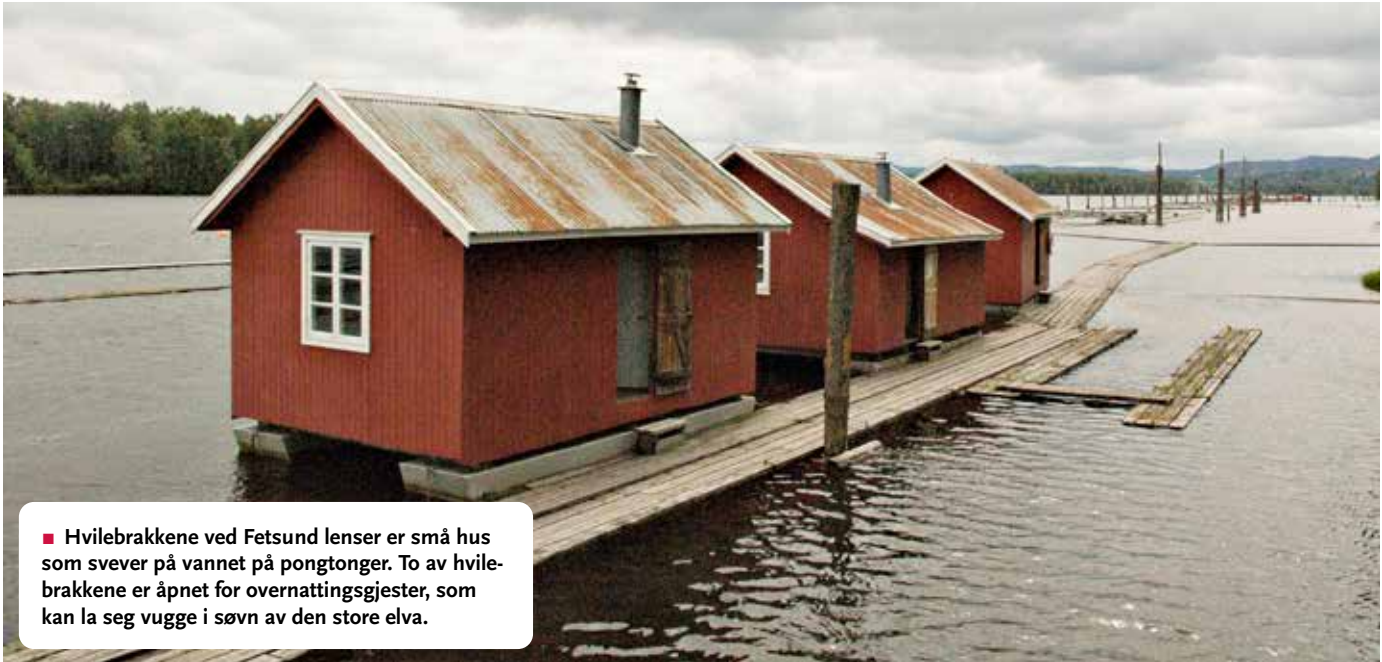

FOTO: ASLE OLAV RØNNING

■ Hivlebrakkene ved Fetsund lenser er små hus som svever på vannet på pongtonger. To av hivlebrakkene er åpnet for overnattingsgjester, som kan la seg vugge i søvn av den store elva.

STRENGERE PRIORITERING

Spørsmålet er om museer kan gi fra seg bygninger til andre som kan ta vare på dem, og i så fall hvilke. Bernhardt mener at denne diskusjonen ikke er til å komme utenom.

– Jeg tror vi blir nødt til å prioritere litt hardere framover. Vi må definere hva som har nasjonal verdi, hva som har regional verdi, og hva som har kommunal verdi. Da må vi velge det som har nasjonal og regional verdi, sier hun.

MiA har tidligere blant annet skilt ut det som nå er Son kystkultursenter, som er overtatt av Vestby kommune i Follo. I Nes på Romerike har kommunen overtatt driftsansvaret for deler av Nes samlinger, som i sin helhet tidligere var driftet av MiA.

Lokalt engasjement er viktig for mange museer. Bernhardt vil ikke gå med på at dette engasjementet kan gjøre det vanskeligere å finne de beste løsningene.

– Vi har mange hundre frivillige som er aktive på veldig mange områder. Så vi må godta at det er forskjellig inngang til ting. Det må vi leve med, sier hun.

FOR MANGE GJENSTANDER

Torbjørn Urfjell er avdelingsdirektør i Kulturdirektoratet. Han peker på at museumssektoren i Norge det siste tiåret har vært gjennom en periode med etablering av større regionale museer,

gjennom sammenslåing av mange mindre.

Urfjell mener at det kan ha blitt lagt for stor vekt på å få de nye museene til å fungere organisatorisk, og mindre på hva som skulle være med og ikke være med i samlingene.

– Man gjorde kanskje ikke den nødvendige ryddejobben den gangen, sier han.

Han mener at tallene i rapporten «Museene i 2022» viser at museene, sett i forhold til ressursene de har tilgang på, sitter på for mange bygninger. Urfjell mener også at de har for mange gjenstander i samlingene sine. Rapporten sier at nesten en tredel av gjenstandene ved norske museer oppbevares under forhold som er vurdert som enten «dårlige» eller «ikke tilfredsstillende».

– Det er et stort engasjement og høyt faglig nivå ved norske museer, men det er ikke nok ressurser til å ta vare på og tilrettelegge alt man har, sier Urfjell.

100 ÅR MED INNSAMLING

Anno museum er i likhet med MiA et sammenslått museum og rommer samlinger som er bygd opp ulike steder i det tidligere Hedmark fylke. Direktør Svein Inge Sunde avviser ikke at det kan være bra å redusere

antall gjenstander i samlingene.

– Det er en realistisk tanke. Men det tar litt tid. Utfordringen for de fleste museene er å få kartlagt hva de har. Det er viktig å få gjort den kartleggingen først, sier han.

Men om gjenstander kan avhendes, har Sunde for Annos del liten tro på at andre kan ta over kulturhistoriske bygninger. Utfordringen er blant annet at de som skal overta, også må ta på seg ansvaret som følger med at bygningene er vernet.

Han mener dessuten at det vil bli vanskelig å få forståelse hos kommunene for at Anno eventuelt ikke lenger skal ha ansvar for disse.

– Jeg tror det er veldig lite realistisk. Det vil ikke bli forstått, sier Sunde. Samtidig beskriver han kommunene som gode

samarbeidspartnere.

Sunde påpeker at brorparten av bygningene er samlet på friluftsmuseer gjennom 1900-tallet og har vært driftet som en del av museets formidling. Han viser også til at Anno har et godt fagmiljø for tilstandsvurdering og vedlikehold, noe kommunene mangler.

◆ AV ASLE OLAV RØNNING

– Utfordringen for de fleste museene er å få kartlagt hva de har, sier direktør Svein Inge Sunde i Anno museum.

FOTO: ANNO MUSEUM

NTNU går sin egen vei

Generelle tillegg er mest utbredt i akademia i år. Men NTNU ønsker store individuelle tillegg.

LØNN Årets lønnsforhandlinger er allerede ferdig ved flere av de største universitetene. Mange har valgt kun generelle tillegg eller store gruppetillegg (se neste side). Ved NTNU forhandles det imidlertid om både individuelle og generelle tillegg. Medlemmene i Forskerforbundet er blitt bedt om å sende inn individuelle lønnskrav.

Om lag halvparten av potten vil sannsynligvis gå til individuelle tillegg, med tilsvarende lave generelle tillegg. Lisbeth Aune, hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved NTNU, ønsker ikke å kommentere fordelingen mellom ulike typer tillegg nærmere så lenge forhandlingene pågår.

– Det er pågående lønnsforhandlinger, og dem kan vi ikke si så mye om, sier Aune.

VIKTIG PRINSIPP FOR TEKNA

Unio forhandler sammen med Akademikerne. Tekna, som er det største av forbundene i Akademikerne ved NTNU, legger stor vekt på muligheten for å gi både generelle og individuelle tillegg.

– Innsats og utdanning skal lønne seg, sier Eirin Marie Skjøndal Bar, leder i Tekna ved NTNU.

Hun sier at det både gir mulighet til å løfte grupper som har blitt liggende etter, og til å belønne innsats og resultater hos enkeltansatte. Bar mener at lokale forhandlinger gir fleksibilitet til å finne gode løsninger ved NTNU.

– Vi prøver å sikre god lønnsutvikling for alle. Selv om vi har individuelle lønnstillegg, er det ikke slik at man lar de andre i stikken, sier hun.

GLAD FOR SENTRALT TILLEGG

For medlemmer i LO og YS ser situasjonen helt annerledes ut. Her fikk alle et flatt tillegg på 31 000 kroner i det sentrale oppgjøret i vår. I tillegg er det satt av 0,85 prosent til

Lønnsforhandlinger

- Forskerforbundet er en del av Unio, som siden 2022 har hatt en felles hovedtariffavtale med Akademikerne.
- I år er hele potten for Unio og Akademikerne avsatt til lokale forhandlinger.
- Lønnsforhandlingene ved universiteter og statlige høyskoler skal være ferdig innen 31. oktober.

FOTO: PATRIC WALIN

lokale forhandlinger.

Sturla Sjøpstad, hovedtillitsvalgt for LO-forbundet NTL ved NTNU, mener at et stort sentralt tillegg til alle er det beste i en situasjon med sterk prisstigning.

– De siste åra har det ikke vært samsvar mellom prisstigningen og rammene for lønnsoppgjørene. Så lenge det er slik, er det viktig at vi ivaretar flest mulig. Det gjør vi best med sentrale tillegg, sier han.

NTL advarer mot økt bruk av individuelle tillegg, og frykter at det vil gi større lønnsforskjeller.

ØNSKER FORTSATT SAMARBEID

Samarbeidet mellom Unio og Akademikerne kom først på plass i fjor, og 2023 er det andre året med den nye hovedtariffavtalen i staten. Tidligere samarbeidet Unio med LO og YS. På flere universiteter og høyskoler kan det se ut som om konkurransen mellom fagforeningene har spisset seg til.

Sjøpstad sier at forbundene er ulike og har ulik lønnspolitikk. Han ønsker konkurranse velkommen, men vil beholde samarbeidsforholdet.

– Det er konkurranse. Det har det alltid vært. Det er bra at ansatte kan velge. Vi håper imidlertid at konkurransen ikke går på bekostning av det gode samarbeidet vi har mellom fagforeningene på NTNU i andre saker, som for eksempel spørsmål om medbestemmelse, sier han.

KAN BLI NEDGANG

Uansett fagforeningstilhørighet kan 2023 bli et nytt år med real-lønnsnedgang for statsansatte. Det vil i så fall bli tredje året på rad der lønnsøkningen ikke holder tritt med prisstigningen.

Årets lønnsoppgjør for både Unio/Akademikerne og LO/YS har en ramme på 5,2 prosent. Utgangspunktet var en forventet prisvekst i 2023 på 4,9 prosent. Den nyeste prognosen fra

Statistisk sentralbyrå (SSB) fra juni sier imidlertid at det går mot 5,6 prosent prisvekst i år. Om det slår til, betyr det reallønnsnedgang for mange. Den neste prognosen fra SSB kommer 8. september.

– Innsats og utdanning skal lønne seg, sier Eirin Marie Skjøndal Bar, leder i Tekna ved NTNU.

FOTO: NTNU

Slik sikres ekstra lønnstillegg

Fast ansatte får lønnsmidlene til de mange som slutter ved universitetet.

LØNN Rammen for lønnsoppjøret er 5,2 prosent. Men ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) kan Unio og Akademikerne overlevere et lønnstillegg på 6,1 prosent.

Forklaringen på hvordan 5,2 øker til 6,1, er at NMBU har valgt gruppetillegg i stedet for generelt tillegg til alle. Gruppen er ganske stor: alle som ble ansatt før 1. mai i år, jobber i minst 20 prosent stilling og fortsatt skal jobbe ved NMBU etter 1. oktober i år.

– Vi er opptatt av å sikre ansatte over tid. Dette er ikke noe uvanlig, det er vår måte å gjøre det på for å sikre en bedre lønnsutvikling på vår institusjon, sier Lena Kjøbli, hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet ved NMBU.

De som slutter før 1. oktober, får altså ingenting. Hvis de skal få noe ekstra i år, må det sikres gjennom høyere lønn i ny stilling. Det gjelder også ansatte som skal fortsette på NMBU, men i en annen stilling, som for eksempel stipendiater som går over til å bli postdoktorer eller forskere.

FINANSIERER INDIVIDUELLE TILLEGG

Ved Universitetet i Bergen (UiB) har de valgt en lignende tilnærming. De som blir i jobben sin, får et tillegg på 5,3 prosent, altså i tråd med det sentrale oppjøret. Men de er enda litt strammere i klypa og holder alle som skal slutte i år, utenfor lønnsoppjøret.

Kjell Erik Lommerud, hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved UiB, bruker studentassistenter som eksempel. Mange av disse har korte kontrakter. Lommerud forklarer at hvis en som får 30 000 kroner i årstillegg, slutter allerede 1. september, får vedkommende bare utbetalt 10 000 kroner ekstra. Men hvis de samme 30 000 gis i tillegg til en som skal jobbe ved universitetet i 30 år til, så øker lønnsutbetalingen til sammen over tid med én million kroner.

– REDDER LØNNSUTVIKLINGEN

– Det er nokså opplagt hva som øker gjennomsnittslønnen på universitetet mest, konstaterer Lommerud, som også er professor i økonomi og har fagforeningsøkonomi som spesialfelt.

For et stort universitet kan så mye som 17 millioner lønnskroner bli «til overs».

– Hele det lokale individuelle tillegget er finansiert av denne summen. Det er det som redder lønnsoppjøret for dem som skal være en stund ved universitetet, forklarer Lommerud.

◆ AV JULIA LOGE

‘One of the most important ministerial posts’

● Sandra Borch (pictured) recently took over as Minister of Research and Higher Education after Ola Borten Moe.

As the second leading Centre Party politician in this post, how do you view research and higher education?

‘It’s one of the most important jobs in government. In many areas we lack people and expertise. This sector is crucial for Norway’s future and for ensuring everyone is included, so the ministry is somewhere we saw we could make an impact.’

According to a recent survey, Centre Party voters are more in favour of tighter political control of the research sector than other voters. What is your opinion?

‘Academic freedom in research is

PHOTOGRAPH: NORWEGIAN PARLIAMENT

and always will be vital, and I believe the government has helped reinforce this. The new university law also ensures more autonomy and less reporting. Free research stands firm, but politicians must be able to spotlight specific areas that are decisive for societal development. I’m confident that researchers know what is important to focus on in the future.’

Uncompetitive salaries at universities

● The Faculty of Dentistry at the University of Oslo struggles to replace professors when they retire, mainly because the university cannot compete with salaries paid to dental specialists in the public sector. Furthermore, specialists can earn considerably more working part-time in the private sector than full-time at the university, according to John Frammer of the Norwegian Dental Association. He is concerned that the relatively low salaries paid by universities will fail to attract and retain the necessary expertise.

Likewise, school teachers with master’s degrees often earn less as associate professors. Notably, special education teachers are better paid working in the educational and psychological counselling service than lecturing at Nord University.

‘The state is now a pay leader when it comes to those with short educations and in last place for those with longer educations. It must do something,’ fumes Guro Elisabeth Lind, president of the Norwegian Association of Researchers.

Museums need to prioritise more

● A recent report reveals that a number of historic buildings are in bad condition, yet Norwegian museums lack the resources to properly maintain them. One solution could be for others to take over responsibility for their upkeep, and museum directors are now discussing if this might be feasible. As a result of merges, larger regional museums have too many artefacts as well as buildings, and the challenge is to register all these objects before attempting to reduce their number. It is also important for museums to define and prioritise precisely which things have national and regional value.

More political control

● Does today’s policy threaten the independence of universities and colleges? Lise Øvreås, president of the Norwegian Academy of Science and Letters, thinks it does: ‘We’re meant to be world leaders in areas that are important to this government. These are then prioritised for funding, often at the expense of curiosity-driven basic research.’ She points out that the government now decides if educational institutions should be closed down, not their boards. During a debate at Arendalsuka, state secretary Oddmund Løkensgard Hoel argued that such closures are a minor phenomenon and only occur ‘once in a blue moon’.

FORSKNINGSPOLITIKK

SP PÅ JUMBOPLASS

Hvilket parti har best forsknings- og utdanningspolitikk ifølge velgerne? Det har Opinion undersøkt på vegne av Universitetet i Bergen. På topp finner vi Høyre med 20 prosent oppslutning. Deretter følger Arbeiderpartiet med 11 prosent og Sosialistisk Venstreparti med 7 prosent. Senterpartiet befinner seg i bunnsjiktet, med 2 prosent oppslutning, ett prosentpoeng over Miljøpartiet De Grønne og Kristelig Folkeparti. Da meningsmålingen ble lagt fram på Arendalsuka i august, forsvarte statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp) resultatet med at hele 44 prosent svarte «vet ikke».

ANSETTELSE

Vil ikke lyse ut stilling

■ UiT Norges arktiske universitet har ansatt Jan-Gunnar Winter som ny prorektor for forskning etter Camilla Brekke, som er ny direktør for Polarinstituttet. Tillitsvalgte for Forskerforbundet og NTL ved UiT har kritisert at prorektorstillingen ikke ble lyst ut, som er vanlig prosedyre i staten. Rektor Dag Rune Olsen ønsket å få på plass ny prorektor raskt og fikk støtte fra et flertall i styret på det. Et forslag i UiTs styre om å lyse ut stillingen fikk ikke flertall. Det var to år igjen av Brekkes periode da hun gikk av.

MUSEER

Husleieøkning for Oslo-museer

■ Både Munchmuseet og Nasjonalmuseet fikk ti ganger så høy husleie etter at de flyttet inn i nye bygninger i Oslo i henholdsvis 2020 og 2021, skriver Morgenbladet. Munchmuseets årlige husleie har økt fra 10 millioner kroner til 100 millioner. Husleien for Nasjonalmuseet har gått fra 32,5 millioner til 311,5 millioner i årlig leie. – De må i hvert fall tenke hardt på hvordan de kan øke inntektene, både gjennom salg av billetter til publikum og andre aktiviteter, sier Liv Ramskjær, generalsekretær i Norges museumsforbund til Morgenbladet.

FOTO: THOMAS BENBRIDGE/UNSPLASH

STATSRÅDSSKIFTE

Hva slags politiker er Sandra Borch?

■ – Hun har gått fra å være en urokråke som ungdomspolitikker til en som har vokst i rollen som toppolitiker. Hun er kanskje en av de i Sp som har imponert mest etter at regjeringen tiltrådte, sier politisk kommentator i NRK, Lars Nehru Sand.

FOTO: JULIA LODGE

Han nevner at Borch har spilt en brobyggerrolle i Fosen-saken og med å få til klimatilpasning i landbruket. – Hun er flink til å bygge allianser mellom statsråder, også med statsråder fra Ap, og til å få flere til kjempe for det hun synes er viktig, sier Nehru Sand.

POLITIKK

Mer politisk styring

■ Truer dagens politikk uavhengigheten til universitetene og høyskolene? Ja, mener Lise Øvreås, preses i Det Norske Videnskaps-Akademi. – Vi skal være verdensmestere på en del områder som er viktige for sittende regjering. Da kanaliseres midler i den retningen, og det kan gå på bekostning av nysgjerrighetsdrevne grunnforskning, sier hun. Øvreås peker særlig på beslutningen om at regjeringen og ikke styrene skal bestemme om studiesteder skal legges ned. På en debatt under Arendalsuka kontret statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp) med at slike nedleggelse er et marginalt fenomen og ikke vil skje «hvert skuddår engang».

FOTO: IJA C. HENDEL

Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp)

HELSEFORETAK

Dårlig på inn klima

■ 25 prosent av arbeidstakere i Skandinavia plages av dårlig eller svært dårlig inn klima på jobb, ifølge en undersøkelse fra Respons Analyse på vegne av ventilasjonsprodusenten GK. Av de som jobber i helsebygg og på sykehus, oppgir 40 prosent at de arbeider i et dårlig eller svært dårlig inn klima. Dårlig inn klima fører til mindre produktivitet og økt korttidsfravær, men bare 5 prosent av de som plages av inn klimaet, vurderer å bytte jobb, ifølge GK.

ARKIV

Mottok 20 kilometer arkiv

■ Arkivbestanden vokste med 19 950 hyllemeter i 2022, viser Arkivverkets nye statistikk. Det vil si at ved utgangen av 2022 var det totalt bevart 645 525 hyllemeter arkivmateriale i norske arkivinstitusjoner, museer og bibliotek. Til sammen kunne disse ha stått tett i tett i luftlinje mellom Kristiansand og Levanger. Antallet forespørsler og lese-salsbesøk har fortsatt å gå ned, mens utlånet har økt. Det har også antallet ansatte i bevaringsinstitusjonene.

FOTO: BERND KLUTSCH/JUNSPASH

– Jeg tror mange ansatte er frustrert over at politikerne behandler Politihøgskolen som et forvaltningsorgan, som bare skal iverksette, og som ikke blir godt nok involvert, sier Henning Kaiser Klatran.

FOTO: SIGNY GRAPE

POLITIHØGSKOLEN

– POLITISK SPILL

Regjeringen vil opprette politiutdanning i Alta. Det lukter valgkamputspill av denne nyheten, mener førstemanuensis Henning Kaiser Klatran ved Politihøgskolen. – Det er urovekkende hvis det blir et mønster der politiutdanningen brukes for å markere seg politisk uten å involvere dem det faktisk gjelder. Statssekretær Geir Indrefjord (Sp) i Justis- og beredskapsdepartementet svarer at «Klatran burde vite bedre enn å kalle opprettelsen av en ny politiutdanning i Finnmark for et valgkamputspill». Han begrunner dette med at regjeringen økte politibudsjettet med 200 millioner kroner da de tiltrådte, og med ytterligere 550 millioner kroner i revidert statsbudsjett for i år.

MUSEER

Uenighet om kunstfaglig bakgrunn

■ Munchmuseet har ansatt fire nye avdelingsledere uten bakgrunn fra kunsthistorie eller kunstfeltet. Kunsthistoriker Knut Ljøgdott foreslo i et intervju med Klassekampen å legge inn et krav om slik ekspertise i en framtidig museumslov. Det er en dårlig idé, ifølge Stein Olav Henrichsen, som var direktør ved Munchmuseet i tolv år, inntil han gikk av i fjor. – Jeg sier ikke at kunsthistorikere ikke kan være gode ledere, men det er lederegenskapene som er avgjørende, ikke ekspertisen du har, sier Henrichsen til Klassekampen.

DOSENTER

– Ikke mål å bli lik professorene

■ – Jeg er i et dosentløp. Det har jeg vært altfor lenge, sier Tore Rokkan, førstelektor ved KRUS, Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, og leder for den nystartede Dosentforeningen. Alt er klart for å søke opprykk til dosent, artiklene er levert, men det gjenstår å finne tid til å samle alt til en søknad. Dosentforeningen skal jobbe for å gjøre det enklere for kommende dosenter å komme over den kneiken Rokkan står i. Han forklarer at mange synes det er vanskelig å finne tid til søknadene og krevende å forstå hva som hører hjemme der.

– Om ti år er vi der

– Jeg kjenner ingen stipendiater med innvandrerbakgrunn. Og det overrasker meg veldig. Men jeg tror vi kommer dit i løpet av ti år, sier Usma Ahmed.

TEKST: ASLE OLAV RØNNING | FOTO: ANDREA GJESTVANG

Universitetslektor Marcela Montserrat Fonseca Bustos (t. h.) var en viktig person for Usma Ahmed tidlig i utdanningen. Bustos så den unge studenten og ga viktig anerkjennelse.

Jeg ser meg selv som professor en dag! Jeg har så mye å skrive om, sier Ahmed.

Hun er 30 år gammel og sitter på en kafe inne på campusområdet til Oslomet, universitetet der hun nå starter som doktorgradstipendiat. Barnehagelærerutdanning blir hennes forskningstema. På noen få korte år har hun tatt bachelorgrad, mastergrad, blitt universitetslektor, fått stipend og blitt mor.

– Jeg føler at det bare har banet seg en vei for meg. Og så tror kanskje noen at jeg har fått det enkelt. Men de vet ikke hvor hardt jeg har jobbet. Foreldrene mine har jobbet veldig hardt. Jeg føler at jeg får igjen for det nå.

Ahmeds foreldre er født i Pakistan. Hun er en av foreløpig få norskfødte barn av innvandrereforeldre (tidligere kalt andregenerasjonsinnvandrere) som har valgt en karriere som kan ende opp som forsker. Statistisk sentralbyrå (SSB) har oversikten over hvem som arbeider med forskning og utvikling (FoU) her til lands. De nyeste tallene er fra 2021. Da var det bare 269 personer, eller 0,7 prosent av alle ansatte innen FoU, som hørte til gruppa født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. I dette tallet inngår også stipendiater og forskere i privat næringsliv. Ahmed minnes ofte på at det ikke er så mange som henne.

Uvanlig klassereise

– Folk får helt sjokk når de får høre at jeg skal ta doktorgrad. Jeg får hele tida slike reaksjoner, spesielt fra folk uten innvandrerbakgrunn. Det er litt deilig å se også. Jeg har hatt den klassereisen. Jeg kommer fra arbeiderklassen, ikke sant. Verken mamma eller pappa hadde høyere utdanning fra hjemlandet. Pappa er taxisjåfør, og jobbet

før det lenge i renholdsbransjen. Mamma er hjemmeverende.

De var fire søsken hjemme. Det var ikke noe press fra foreldrene om å ta høyere utdanning. Men så lenge barna gikk på skolen, var moren nøye med at leksene skulle gjøres. Det kunne innebære å ringe rundt til venner og bekjente som kunne hjelpe, eller spørre rotnorske naboer.

– Jeg husker at det var beinhardt for oss. Det var tungt for mamma også å hjelpe oss med lekser i første klasse. Så klokka åtte og ni, da barn egentlig skal ligge til sengs, dro vi rundt og banka på hos naboene våre og spurte om de kunne hjelpe oss med leksene, sier Ahmed og ler.

Hun vokste opp på Lambertseter i bydelen Nordstrand i Oslo. Da hun var 17, flyttet familien til Mortensrud i nabobydelen Søndre Nordstrand. Søndre Nordstrand er en av bydelene i Oslo med høyest andel innbyggere med innvandrerbakgrunn. For ungjenta var det en fin overgang å gå fra å være en av få i klassen som ikke hadde foreldre født i Norge, til å være en av mange.

– Synlig minoritet

Etter videregående arbeidet Ahmed i flere år, blant annet i en større kleskjede. Noen av kundene ville ikke ha noe med henne å gjøre. Andre kom med spydige kommentarer om hijaben. Ahmed beskriver det som fordommer og rasisme. Hun sier at dette ikke kom fra de ansatte, men fra kundene.

– Det gjorde meg bare sterkere. Jeg er veldig glad for at jeg gikk gjennom det. Det var kanskje der jeg møtte på livet. Hvordan samfunnet kan møte deg når du har brune øyne, svart hår og hijab – synlig minoritet.

Ahmed ler igjen, selv når hun snakker om

– En student sa til meg:
«Jeg visste ikke at vi kunne
komme så langt!» Joda!

alvorlige ting, er det uten gravalvor. Veien til høyere utdanning startet da en venninne overtalte henne til å ta et vikariat i en barnehage. Møtet med barna og det å kunne hjelpe dem i små og store mestringsutfordringer ga mening. Hun tok bachelor og deretter mastergrad i barnehagekunnskap og arbeidet som pedagogisk leder. Tidligere i år ble hun ansatt som universitetslektor, men går ut i permisjon til fordel for doktorgraden:

– Jeg skulle egentlig fortsette å arbeide i barnehagen, men så får jeg plutselig en telefon. Hei, du har fått universitetslektorstillingen! To dager etterpå: Hei, du har fått stipendet også!

Mastergraden ble fullført da hun var høygravid. Nå er gutten litt over ett år.

En stemme for mødrene

Minoritetskvinnens møte med barnehagen er temaet for masteroppgaven. Seks mødre med minoritetsbakgrunn forteller om ulike erfaringer. Noen har blitt inkludert og forstått av dem som arbeider i barnehagen. Andre møter kritikk og opplever å bli mistenkeliggjort for ikke å være gode nok mødre.

– Masteroppgaven heter «Mor på prøve». Det var en mor som sa at hun følte det slik, forteller Ahmed.

Leker utstilt i Usma Ahmeds fagmiljø, Institutt for barnehagelærerutdanning ved Oslomet.

Det var vanskelig å rekruttere mødre som ville fortelle om sine erfaringer. Da var det en stor fordel å kunne peke på at hun selv hadde en mamma fra Pakistan.

– Jeg fortalte at dette ikke er en oppgave som skal kritisere deres foreldrerolle og måten de oppdrar barna på: Dette er en oppgave som skal dele deres historier om inkludering i barnehagen. Jeg skal på en måte bli deres stemme og fortelle dem som arbeider i sektoren, om hvor dere ikke blir inkludert. Da ble det ja. Så fikk jeg *det* materialet, som var veldig spennende, sier Ahmed.

– Mangfoldsbegrepet er utvidet. Det er bra, sier Feroz Mehmood Shah.

Få velger forskning

Hvorfor er det ikke flere barn av innvandrere som slår inn på samme karrierevei som henne? En åpenbar årsak er at gjennomsnittsalderen for denne gruppa er ganske lav, og at det tar tid å etablere seg som forsker. Andelen norskfødte med innvandrerforeldre er naturlig nok høyere blant stipendiater enn blant professorer.

Tallene står likevel ikke helt i stil med at barn av innvandrere i mye større grad enn majoritetsbefolkningen tar høyere utdanning. Det kan tolkes som at vandringer oppover i det akademiske hierarkiet stopper opp etter mastergrad.

Ida Drange, forsker ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning ved Oslomet, sier at det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene. Hun sier at det vil være interessant å følge dem som tar doktorgrad, og se hvilken karriere de får når de går videre.

– Antagelig er denne gruppa i vekst. Om seks-sju år vil det antagelig være tilstrekkelig mange som har fullført ph.d., til å undersøke denne gruppa statistisk, sier Drange.

Knekke den akademiske koden

Komiteé for kjønnsbalanse og mangfold i forskning, også kjent som Kif-komiteen, har som oppgave å gi råd og støtte opp om mangfoldsarbeidet ved universiteter og høyskoler. Komiteen ble etablert for å arbeide med likestilling mellom kjønnene. I 2014 ble mandatet utvidet til å også å gjelde etnisk mangfold. I dag har dessuten mangfold med hensyn til sosial bakgrunn kommet inn.

Feroz Mehmood Shah er medlem i Kif-komiteen, førstelektor i filosofi ved Universitetet i Oslo og selv barn av innvandrere. Han peker på mentorordninger for unge forskere som et viktig virkemiddel for økt mangfold i akademien. Shah sier at det ofte dreier seg om å bli sett. Noen blir sett, andre ikke, og det kan avgjøre hvem som blir rekruttert inn i forskning.

– Sosialiseringen og alle normene man trenger i tillegg til å være flink i faget, er noe man må plukke opp. Denne sosialiseringen er uformell, sier Shah.

Veien til en forskerkarriere går ofte gjennom å knekke disse kodene. Shah mener at bred rekruttering til forskning er viktig, og ikke bare for at den enkelte skal realisere sine muligheter.

– Vi ønsker oss flest mulig perspektiver inn i forskning. Dersom vi ikke får disse perspektivene, må vi spørre oss hvorfor, sier han.

– Ikke kommet langt nok

Kif-komiteens endrede mandat gjenspeiles i at universitetene og høyskolene legger vekt på et bredere mangfoldsbegrep enn før. Vibeke Horn er seniorrådgiver ved Oslomet med særlig ansvar for kultur og mangfold.

– Oslo er den desidert mest mangfoldige byen i Norge, sier prorektor Carl Christian Thodesen.

– Tidligere jobbet man mye snevrere. Da jeg begynte på Oslomet for ti år siden, var man mest opptatt av likestilling knyttet til kjønn. De siste åra har man både i samfunnet og academia utvidet likestillings- og mangfoldsbegrepet, sier Horn.

Virkemidlene som brukes både ved Oslomet og andre steder, omfatter mentorordninger, utforming av stillingsannonser og bevisstgjøring om eventuelle fordommer som trer inn i rekrutteringsprosesser. Det satses på myke tiltak som holdninger og kultur. Kvotering eller ekstrapoeng brukes ikke.

Carl Christian Thodesen er ansatt i en nyopprettet stilling som prorektor for samfunnsforbedringer og samarbeid ved Oslomet. Han mener at universitetet har et stykke igjen å gå.

– Oslomet har ikke kommet langt nok i sitt arbeid innen inkludering av mange forskjellige deler av sitt mangfold, inkludert norskfødte med utenlandsk opphav, sier han.

Thodesen sier at universitetet jobber aktivt med å forbedre seg. Han peker på at Oslomet har et samfunnsansvar, og knytter universitetets identitet til Oslo som den mest

– Hvordan legge til rette for at norskfødte med innvandrerforeldre velger forskning?

JONAS DEBESAY
professor ved Oslomet

– Det er et godt tegn at flere søker seg til høyere utdanning og er representert i relevante utdanninger, men de må få informasjon om muligheten for forskning under studiene. Det er nok også viktig at studentene opplever at de har noe å bidra med, blir sett, og at utdannere kan identifisere deres potensial tidlig.

SIRI FJELLHEIM
rektor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

– Vi er avhengige av diversitet for å få fram ulike tanker og ideer, og må se mangfold som noe verdifullt. De som kommer til oss og vil gå videre med forskning, er i utgangspunktet smarte og veltilpassede folk. Samtidig kan man ha en sammensatt bakgrunn, og det kan være behov for tilpasninger.

TONY BURNER
professor ved Universitetet i Sørøst-Norge

– Dagens situasjon er uholdbar. Vi går glipp av perspektiver og talenter som kunne gjort forskning rikere. Det som må til, er samme tiltak som for alle andre, nemlig at forskerkarrieren gjøres mer attraktiv. I tillegg trengs økt bevissthet blant foreldregenerasjonen om yrkesvalg og at vi blir flinkere til å framheve rollemodeller.

mangfoldige byen i landet.

– Alle universiteter har sitt særpreg, og vi er i ferd med å finne vår identitet, sier han.

– Er det noen stengsler i dag som møter barn av innvandrere som vil inn i forskning?

– Jeg opplever ikke det. Vi har prinsipper og rutiner der kvalifikasjonsprinsippet gjelder, sier Thodesen.

Den viktige anerkjennelsen

I likhet med Shah i Kif-komiteen mener Usma Ahmed at det å bli sett og få anerkjennelse er nøkkelen. Det er ikke så mye som skal til.

FOTO: SONJA BALCI / OSLOMET, NMBU, FORSKERFORUMDET

– I profesjonsyrkene er det mange med minoritetsbakgrunn. Det er en hel gjeng som driver og tar denne klassereisen, sier Usma Ahmed.

– Noen som sier «Hei, du gjør en god jobb. Kan du hjelpe oss med å dele det viktige du sitter på?» Det er motivasjon nok til bare å fortsette og fortsette, sier hun.

Samtidig er det viktig å gjøre en innsats selv.

– Det er det jeg prøver å vise unge med innvandrerbakgrunn. Noen liker å skynde på at de ikke har den rette bakgrunnen. Men jeg sier at de må gjøre noe selv. De må avgjøre sin egen framtid selv, sier Ahmed.

Hun fastslår at hun selv blir en rollemodell i klasserommet.

– En student sa til meg: «Jeg visste ikke at vi kunne komme så langt!» Joda! Sats på skolen og jobb med karakterene. Ta en master!

I tillegg til alt det andre akademisk utdanning gir tilgang til, er det en plattform for å bli tatt på alvor. Dessverre er det slik, påpeker Ahmed, at jo mer sosial og kulturell kapital man plukker opp, jo mer blir man hørt. Det var for henne en del av motivasjonen til å ta bachelor og master.

– Jeg tror mange med minoritetsbakgrunn føler at de ikke kan heve stemmen og uttale seg før de er hvite i huden eller har en grad. Det synes jeg er veldig trist. Selv om de er

Usma Ahmed er en av bidragsyterne i denne boken om friluftsliv i barnehagen.

født og oppvokst i Norge, føler de at de ikke kan snakke høyt om en sak selv om den er viktig og angår dem selv. Og jeg føler det samme. Jo mer jeg tar av utdanning, jo mer føler jeg at jeg kan heve stemmen og faktisk bli hørt, sier hun.

Generasjonen etter

Ahmed mener at forbilder er viktige på alle nivåer – fra universitetene til barnehagen. Ikke minst det siste, der særlig menn med innvandrerbakgrunn er en viktig ressurs.

– Disse guttene, som kanskje heter Muhammed og Ali, de sitter på siste året av barnehagestudiet og skal bli barnehageledere. Hvor kult er ikke det? At de skal stå i barnehagen som rollemodeller for de framtidige minoritetsguttene det er så mye snakk om. Det er viktig med gode forbilder i barnehagen fra og med starten.

– *Hva med forskning, det er ganske få norskfødte med innvandrerbakgrunn i forskning i Norge i dag?*

– Jeg kjenner ingen stipendiater med innvandrerbakgrunn. Og det overrasker meg veldig. Men jeg tror vi kommer dit i løpet av ti år. Det er noe med den generasjonen som er yngre enn meg, «woke»-generasjonen. Jeg er veldig optimistisk med tanke på dem. De tør å si ifra på en annen måte enn vi gjorde. Og samfunnet er kanskje også mer tilrettelagt for folk med minoritetsbakgrunn enn det var for ti år siden, sier Ahmed. ●

Bestill
tilgang på
juridika.no

post
@juridika.no

Bøker fra Juridika

På Juridika finner du Universitetsforlagets jusstidsskrifter, fagbøker og ajourførte lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

en tjeneste fra Universitetsforlaget

SVERIGE

STRID OM DIGITAL GJENBRUK

I løpet av pandemien utarbeidet to lærere ved Högskolan Kristianstad nær 60 timer film og digitalt undervisningsmateriale basert på ti års undervisning. Høsten etter ble emnet flyttet til en annen ansatt, som fortsatte å bruke deres opplegg og materiale, men i sitt eget navn, skriver Universitetslæraren. Høgskolen bestrider at de har brutt opphavsretten, men etter en faglig tvist har høgskolen betalt 80 000 svenske kroner i erstatning til de to lærerne og får ikke fortsette å bruke materialet.

FOTO: TINGY/JUNSPASH

ISRAEL

Streik mot rettsreform

■ Ansatte ved universitetet i Tel Aviv, det hebraiske universitetet i Jerusalem, Ben-Gurion-universitetet og Technion-universitetet streiker mot regjeringens foreslåtte rettsreform, skriver Middle East Monitor. Deler av reformen, som skal hindre rettsvesenet i å stoppe politiske vedtak, er allerede vedtatt, selv etter over 30 helger med demonstrasjoner. Motstanderne frykter for framtiden til det israelske demokratiet, der domstolenes uavhengighet spiller en viktig rolle.

EUROPA

Flertallet jukset på digitale eksamener

■ 54,7 prosent innrømmer å ha jukset på en digital eksamen under pandemien, viser en oppsummering av 19 undersøkelser med over 4600 deltakere, publisert i Journal of Academic Ethics. Ifølge hovedforfatter Phil Newton jukset studentene fordi de fikk muligheten, og fordi medstudentene jukset, skriver Times Higher Education. Newton foreslår mange tiltak, men sier at alle kan gå hardt ut over studenter som ikke hadde tenkt å jukse.

FOTO: VICTORIA MUSEUMS/JUNSPASH

STORBRITANNIA

Kulturskatter stjålet – ansatt sparket

■ British Museum har oppdaget at gullsmykker, halvedelsteiner og glass er borte. Gjenstandene er datert til perioden fra 1400 før vår tidsregning fram til 1800-tallet. De ble oppbevart i et lager og har blitt brukt i forskning, men ikke blitt stilt ut i det siste. Nå har en ansatt fått sparken, og politiet er koblet inn. Museet jobber for å få tilbake gjenstandene og finne ut hvordan de kan hindre at det skjer igjen. (NTB)

FOTO: ED WEBSTER, FLECKR CC

VIETNAM

Skal få færre doktorgradsstudier

■ Over 100 universiteter i Vietnam tilbyr doktorgradsstudier, men få av dem er «effektive», og kvaliteten er varierende, ifølge viseutdanningsminister Hoang Minh Son. Derfor ønsker departementet hans å begrense hvor mange universiteter som tilbyr ph.d.-grader, skriver VnExpress. «Det må drastiske tiltak til for å unngå at ethvert universitet kan tilby doktorgrader», sier han. Vietnam har rundt 9000 doktorgradsstudenter og 240 universiteter.

Får ansette 1500 nye

■ I 2010 fikk universiteter i Irland ansettelsesstopp for å spare penger. Det har ført til at det er 23 studenter per ansatt, mange flere enn ellers i Europa, der snittet er 15 studenter per ansatt, og til at unge forskere i stor grad ansettes midlertidig. Men nå skal 1562 nye, faste stillinger lysnes ut, ifølge The Irish Times. Målet er mindre grupper og bedre oppfølging av studenter som sliter. Myndighetene jobber også med et nytt system som skal erstatte ansettelsesstoppen.

FOTO: ROEL DIRCKENS/UNSPASH

Oppblåst administrasjon

■ Ifølge en rapport fra en liberal tenketank er det «40 til 50 prosent flere ikke-akademikere enn akademikere ved New Zealands universiteter, avhengig av om en regner med fulltidsforskere», og stadig flere i denne «oppblåste administrasjonen» har lederstillinger. Nå slår universitetet i Otago tilbake med at det også er viktig med IT-støtte, bibliotek, sports- og helsetilbud, i tillegg til at universitetet driver sine egne studentboliger, noe som gjør det misvisende å sammenligne med andre land.

FOTO: IDA MARIE ODGAARD / RITZAU SCANPIX VIA REUTERS

Statsminister Mette Frederiksen har fått med seg Folketinget på en reform som skal få flere unge til å velge profesjonsutdanninger.

ØNSKER FÆRRE STUDENTER

Avtalen er første skritt i oppgjøret med masseuniversitetene, sa utdanningspolitiker Sandra Elisabeth Skalvig i sentrum-høyre-partiet Liberal Alliance da en stor utdanningsreform ble ført i havn før sommeren. 10 prosent av masterutdanningene skal kuttes fra to år til ett år og tre måneder, og 20 prosent av masterutdanningene skal yrkesrettes og kombinere jobb og studier. Videre skal opptaket til bachelorutdanninger kuttes med 8 prosent. Omleggingen er likevel mindre inngripende enn regjeringens opprinnelige forslag.

Stenges ute fra Erasmus+

■ Rundt 8000 ungarske studenter mister tilgangen til EUs stipendordning Erasmus+, ifølge nyhetsbyrået Bloomberg. 21 universiteter har blitt plassert under stiftelser statsminister Viktor Orbán har opprettet, og som styres av hans politikere. EU har suspendert disse fra Erasmus+ av frykt for korrupsjon og interessekonflikter. Ungarn fikk en frist i mai for å svare på EUs bekymringer, og ifølge EUs budsjettkommisær, Johannes Hahn, er det nå for seint å løse konflikten for årets studenter.

FOTO: HUNTERS RACE/UNSPASH

Kan en førsteamanuensis i klesdesign bidra til nytenking i en av verdens største industrier?

Ida og motemonsteret

Moteutforsker **IDA FALCK ØIEN**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Erik Norrud

Ida Falck Øien¹ står i designverkstedet sitt, omgitt av fargerike frakker. Noen ligger spredd utover en sofa, andre i bokser. Frakkene har hver sin tittel på ryggen, som representerer hver sin type kleskunde, som «Therapy shopper» og «Desperate wedding guest». Hun plukker opp en frakk med betegnelsen «Bargain hunter» og viser fram innsiden av ryggen, som blant annet er dekorert med nyhetsbilder av desperate kuppjegere på Black Friday-salg.

– Først plukker du frakken opp og ser denne kollasjen som setter stemningen. Så kan du ta den på deg og lese tekstene som er festet på innsiden. Dette er sitater fra intervjuer jeg har gjort med noen som er veldig opptatt av å gjøre kupp.

Hun leser høyt fra innsiden av knappestolpen:

– «Det verste er når man kjøper noe en dag – og neste dag er det på salg enda billigere (...) Det er et mareritt.»

De 17 frakkene er en del av Øiens kunstneriske ph.d.-utviklingsarbeid² ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO). De var blant annet del av en utstilling ved Galleri F15 på Jeløya i Moss, der kunstpublikummet kom inn i en installasjon der de kunne iføre seg frakkene og dermed «innta rollen» som ulike shoppingtyper og reflektere over hva som driver shoppingatferd.

– Utstillingen het «Don't feed the monster», og jeg tolker det som «Det kapitalistiske motemonsteret», som spiser motstand med glede og nærer seg av den.

– **Hvordan da?**

– Ta for eksempel hippie- eller punkstilen. Først kommer det en ungdomsbevegelse som ikke vil kjøpe noe nytt, man skal lage sine egne klær. Man skal rive ting i stykker, bryte med det bestående, skille seg ut. Så blir det overtatt av moteindustrien som en «look», det blir bare kostymer, noe spiselig, som mister mer og mer kontakt med

– I motebransjen er vi vant til å skjule alt som ligger bak.

motstanden. Det blir hurtigmote³ som noen tjener mye penger på.

Hun tar opp en annen frakk fra en boks, og kommer med et lite utrop:

– Her har du meg, da. Det er nøkkelen til det hele. Dette er den ideoende konflikten jeg har i meg.

Hun holder fram frakken, som har bilde av Karl Marx på innsiden, ved siden av utdrag fra akademiske artikler om forbruksforskning. Tittelen på ryggen lyder: «Conflicted anti-consumer».

Øien har selv nemlig tilbrakt mange år på innsiden av monsteret – altså motebransjen. Hun har jobbet med den kjente klesdesigneren Jeremy Scott, laget en kjeledress for artisten Lady Gaga og drevet sitt eget klesmerke HAIKw/ sammen med Siv Støldal og Harald Lunde Helgesen. For noen år siden begynte hun med sitt kunstneriske utviklingsarbeid ved KHiO, og med det en akademisk og kunstnerisk reise i grenselandet mellom kunst, mote og økonomi.

Ph.d.-arbeidet hennes fikk tittelen «Transactional Aesthetics – and So Can You» og inkluderer en rekke «kulturelle produksjoner». En av dem er frakkeinstallasjonen, en annen er et prosjekt der hun inviterte kunder til å sy sine egne skjorter i en «Drop-in factory». Hun har også laget gensere som opplyser om hennes egne produksjonskostnader og overlater prissettingen til kjøperen.

Og nettopp transaksjonen og kjøpsøyeblikket er det hun har satt seg fore å undersøke. I teorien oppstår markedsprisen på et plagg i møtet mellom tilbud og etterspørsel i et rasjonelt marked. Men i realiteten er også mange andre faktorer involvert i transaksjonen som bestemmer verdien til et plagg, påpeker Øien.

– Jeg husker da jeg leste *Gaven* av Marcel Mauss⁴, det fikk virkelig i gang tankene om at anskaffelsesmetoden betyr noe. For eksempel ville jeg nødig gitt bort eller kastet den hjemmestrikkede genseren fra mormor, fordi den er ladet med en forpliktelse.

Underveis følte Øien behovet for å gå nærmere inn på de økonomiske premissene som hun stadig ble konfrontert med når hun snakket om alternative modeller for klesdesign.

– Hvis jeg møtte folk i moteindustrien, eller bare noen på bar, og sa: «La oss få slutt hurtigmote», ville de innvende: «Vi kan ikke gjøre det, for da mister folk jobben i lavkostnadsland.» Så sier jeg: «De kan produsere saktere, og vi kan betale mer.» Men da sier folk: «Hva med de som ikke har penger til å kjøpe dyre klær?» Det finnes

¹ Førsteamanuensis i kles- og kostymedesign ved Kunsthøgskolen i Oslo. Hun er utdannet ved Kunsthøgskolen i Bergen og Kunsthøgskolen i Oslo. Hun leder KHiOs program for kunstnerisk utviklingsarbeid for kles- og kostymedesign.

² Som resultat av harmoniseringen av høyere utdanning har de gamle kunst- og musikkhøgskolene fått ph.d.-er i «kunstnerisk utviklingsarbeid», som innebærer undersøkelser av nye utfordringer og uttrykksformer i kreative fag og deling av funn, i en slags mellomting mellom kunstuttrykk og akademisk forskning

³ Hurtigmote er norsk for det mer etablerte «fast fashion», som betegner hele den dominerende forretningsmodellen i klesindustrien, basert på bruk-og-kast og rask omsetning av moteklær med kort levetid produsert i lavkostnadsland.

⁴ I det kjente essayet beskriver den franske sosiologen gaveøkonomier i «tradisjonelle samfunn», og hvordan de sosiale forpliktelsene og status er nøye knyttet sammen med gavene og deres verdi.

■ Mye av arbeidet til Ida Falck Øien handler om det som i forbruksforskningen kalles *holdning-atferd-kløften*: De idealene vi har om forbruk og bærekraft, ignorerer vi gjerne i kjøpsøyeblikket.

en slags idé om at det er et demokratisk krav at alle skal følge et trendbilde, det er fint å kunne ha nye klær, det er terapi i shopping, det er koselig å gå på kjøpesenteret. Så man framstår som en elitist hvis man ønsker å ha en høyere pris.

Øien opplevde det som om verdenshandelens kompliserte økonomiske modeller og «stammespråk» lukket døra for samtale hun prøvde å ha, og bestemte seg derfor for å studere samfunnsøkonomi på BI som en del av det kunstneriske utviklingsarbeidet sitt.

– Jeg ville eie det språket. Men ganske raskt ble det tydelig for meg at jeg var på feltarbeid i et fremmed land, for de snakket om konsum på en måte som jeg var dypt uenig i. Den første timen var tema: «Vi skal bli samfunnsøkonomer» og «Her skal vi ikke snakke politikk». De sa: «Vår oppgave som samfunnsøkonomer er å øke samfunnskaka, ikke snakke om fordeling av den.» Så tenkte jeg: «Å øke samfunnskaka er jo i seg selv politisk.» Men det var det ikke rom for å diskutere – økonomisk vekst er et gode, og det store målet.

– Og det er der det starter?

– Ja, jeg skjønnte at her blir folk formet til å gå inn i premissene som om de ikke er politiske. For meg var det en aha-opplevelse.

– Har det hjulpet deg i arbeidet ditt, da, å «eie det språket»?

– Jeg ble vel ikke en rettmessig eier av det språket, men jeg fikk låne det og bruke det. Jeg fikk for min egen del demystifisert økonomisk teori. Jeg er interessert i økonomiske prinsipper, språk og historie, men er en ihuga praktiker – så når jeg leser for eksempel den økologiske økonomen Giorgos Kallis' *Degrowth*, spør jeg hele tiden hvordan dette ser ut i praksis – jeg vil ha ting materialisert. Da kan teorien fungere som igangsetter av eksperimenter. Et eksempel er verket «Drop-in Factory», der ineffektivitet er bygget inn i «fabrikkens» vesen. Når skjortene sys av amatører som kommer innom, fremmes automatisk «nedvekst»⁵ i form av veldig mye dårlig og tregt arbeid. Jeg bør understreke at jeg har jobbet med en viss grad av humor og et spesifikt mål om ikke å tenke realistisk, som en start på å bryte egne konvensjoner å la «Kan du leve av det, da?» – som jeg selv tenkte daglig i arbeidet med klesmerket mitt.

For å sette dagens økonomiske realiteter i relieff kan det være interessant å sammenligne med andre økonomiske realiteter nordmenn har levd i: Ifølge Eilert Sundt hadde en storbonde på 1860-tallet ca. 44 plagg⁶. De klærne var nok håndsydd etter spesifikasjon, og ble fornyet og sydd om på nytt og resirkulert, sikkert av folk som ikke bare «levde av» å sy klær, og det var en bærekraftig og veldig langsom prosess.

– Når de hadde en langsom klespraksis den gangen, var det vel ikke fordi noen hadde seminar der de snakket om etikk og sirkulær-økonomi – det skjedde bare fordi kostnadene på tid, transport og materialer tilsa det?

– Ja, og problemet i dag er selvfølgelig billig produksjon og utbytting av menneskene i lavkostnadsland. Jeg tror at økonomiske insentiver er veien å gå for å endre det, men jeg tror det er ganske vanskelig å bare hoppe dit. Noe av problemet er at bransjen er så desentralisert og fragmentert. Ingen tenker: «Jeg skal reparere det problemet.»

– Det er utrolig mye snakk om etikk og bærekraft i motefeltet, men jeg opplever det som om den refleksjonen bare er en bitteliten loppe på et kjempestort dyr som i sin natur bare er bygget på at ting skal omsettes fort og kastes. Er «etisk mote» en stor selvmotsigelse?

– På mange måter, ja. Det er derfor vi snakker om grønnvasking. Men jeg tror det som kalles «etterpleie» – altså reparasjon og å ta vare på ting – kommer til å bli en mye større retning framover. Nå leste jeg i The Guardian at i Frankrike går myndighetene ut og gir folk penger

⁵ «Nedvekst» er en økonomisk retning fremmet av økonomer som nevnte Kallis, som kritiserer den moderne vekstøkonomien for å sløse med ressurser og drive rovdrift på natur og sårbare mennesker. Som alternativ ønsker de å senke hastigheten og dempe forbruket.

⁶ Den norske samfunnsforskerpioneren skriver dette i sitt hovedverk Om Renligheds-Stellet i Norge (1869).

for å få utført reparasjoner. Hvis du tar frakken din til en skredder og får kvittering på en reparasjon, får du penger tilbake, opptil 25 euro.

Øien har også i sine prosjekter prøvd ut hvordan plagg kan få nytt liv: I et av eksperimentene sine overtok hun hele garderoben til en frivillig deltaker ved navn Marie. Så kartla og modifiserte hun klærne i samråd med andre designere og kunstnere, før Marie fikk dem tilbake i ny form.

– Det høres ikke akkurat ut som noe som kan skaleres opp til en lønnsom modell for klesindustrien?

– Nei. Jeg brukte forskningsmidler til å betale alle som bidro, jeg betalte henne, jeg betalte for et lokale for at det skulle være offentlig. Jeg betalte min egen lønn og lagde et blad for å dokumentere det. Det var jo kjempedyrt. Marie kunne kjøpt seg masse nye klær, sikkert mangfoldige bunader, så det blir jo litt absurd. Men det er forskjell på å lage noe som er en bedriftsidé, og å lage en kulturell produksjon som skal sette i gang en samtale som kanskje kan spre seg.

– Hvordan da?

– For eksempel at Marie møter andre mennesker som hun jobber med, og så sprer de den idéen om hva klær betyr, hva de kan være, og hva reparasjon kan være. For jeg tror at mens vi venter på at noen starter reparasjonssteder som er inspirerende og tilgjengelige og lønner seg, så er det allikevel rom for de samtale rundt klær.

– Man framstår som en elitist hvis man ønsker å ha en høyere pris.

■ Frakkene til Ida Falck Øien har vært i bruk både av kunstpublikum og vanlige skoleklasser gjennom formidlingsarbeidet på Galleri F15 som jobber med skoleungdom i Moss-regionen. Begge grupper har brukt dem til å leve seg inn i ulike typer shoppingatferd.

– Men hvor mange skal du nå for at det er verdt det, og hvem?

– Det er i hvert fall to typer publikum for en sånn produksjon. Primærpublikummet er Marie, eller de som kom inn i den butikken hvor vi hadde Maries klær underveis, og opplevde prosjektet direkte. Sekundærpublikummet er de som gidder å lese den blekka jeg lagde om det i ettertid, er på konferanser og synes det er viktig å verbalisere i en metafortelling hva det er vi designere driver med.

– Hva ønsker du skal komme ut av det?

– Min drøm hadde vært at mine designkolleger kunne gjøre sin versjon av det jeg jobber med. At de som designer bikinier og buksler, også skriver en feltdagbok og deler sine innsikter, kvaler og problemer. Jeg tvinges fort inn i en kunstsetting med dette arbeidet, men jeg tror at vi trenger noen plattformer der vi kan dele klesprosjekter som ikke er ren kunst som passer inn i et galleri, og heller ikke kommersielle og produserbare.

– En slags «allmenning for forskning og utvikling» på nye ideer innen motefeltet?

– Ja, kanskje det.

– Har du et eksempel på en ny idé som kom ut av intervusjonen din?

– Jeg gjorde en «gastroundersøkelse» av et av plaggene, der jeg tok et bilde fra innsiden av en kjole, printet det ut på stoff og festet det på utsiden av kjolen. Det var nesten en spøk, et festlig, fluxus-aktig⁷ påfunn, inn-ut, liksom. Men hun som eier kjolen, jobber som fysioterapeut for spedbarn og har grupper for mødre og barn. Når hun har på seg kjolen og forklarer bildet, synes de at det er morsomt, og de relaterer det til hvordan kroppen er når du er gravid – fordi

kameraet har vært inne i kjolen, sånn som barnet har vært inne i magen. Og plutselig fikk plagget en rolle i en samtalegruppe. Det er en konsekvens som jeg ikke kunne ha forutsett.

Flere av Øiens prosjekter dreier seg om transparens, som motevisninger og gensere som forteller om hvem som har laget klærne, og kostnadene bak.

– I motebransjen er vi vant til å skjule alt som ligger bak. Men jeg synes egentlig at det ligger til rette for mer formidling av prosessen bak nå, fordi folk er opptatt av dokumentarer og *true crime*.

– Ja, men er det ikke allerede en del som bruker fortellinger om hvor materialene kommer fra, nettopp fordi etikk og bærekraft er et salgsargument og gir klærne ekstra verdi, sånn som for eksempel Livid Jeans?

– Det er et veldig bra merke, med en god intensjon, og jeg tviler ikke på innholdet. Men jeg så en tegning de bruker, som viser at «her kommer materialet fra, så frakter de det til Kina, og her syr de jeansene på en fin fabrikk der, og så fraktes de på den båten». Men hvordan ser det kartet ut? Jo, det ser ut som et sjørøverkart med gammeldagse skip og spinnemaskiner. Det er jo ikke sånn det ser ut i virkeligheten – med containerskip og lange vogntog, med sjåfører som kjeder seg. Jeg savner den ærlige, kjedelige, sosialrealistiske fortellingen.

– Sånn som ditt eksperimentelle moteshow, som inkluderte informasjon om dagliglivet til de litauiske sydamene som lagde klærne, og hundene deres?

– Man kommer aldri bort fra at det kan være en reklame for oss. Men vi snakket faktisk om de virkelige menneskene bak, det var sant, det vi sa om hunden hennes, akkurat hva stoffet kostet, og hva de fikk betalt, og vi tok også med at syerskene kritiserte designløsningene våre. Ingen i den vanlige moteverdenen ville sagt det utad.●

⁷ Fluxus var en opprørsk og leken kunstretning som omdefinerte kunstens rolle fra 1960-tallet og framover, med kjente eksponenter som Yoko Ono og John Cage.

Den nasjonale vanføreheimen

Tusenvis av barn og voksne har fått hjelp ved Sophies Minde.
– Men mange seier dei har vorte traumatiserte av opphaldet,
seier historikar Thomas V.H. Hagen.

AV JOHANNE LANDSVERK

Elevane lærte korgfletting og andre handverksfag, med mål om å få seg eit levebrød.
Her frå Sophies Minde i 1905. Foto: Anders Beer Wilse

FORSKAR:

Thomas V.H. Hagen, forskingsleiar ved ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter

PROSJEKT:

historia om dei rørslehemma i det norske samfunnet gjennom dei siste hundre åra

METODE:

multimetodisk forskning

UUNNVERLEG VERKTØY:

reMarkable (digital notatblokk)

FOTO: JOHANNES LANDSVERK

– Mange barn var innlagde på Sophies Minde i over eitt år, utan nokon gong å få besøk. Det vanskelegaste for dei var mangelen på omsorg, seier historikar Thomas V.H. Hagen, som er forskingsleiar ved ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter. Her i den store murbygningen i utkanten av Kristiansand sentrum skal han dei neste åra skrive bok om Sophies Minde, som i over hundre år var den viktigaste utdannings- og helseinstitusjonen for rørslehemma i Noreg.

– I tillegg til bok er dette eit forskingsprosjekt om dei rørslehemma i det norske samfunnet. Det er også ei historie om korleis vi har forstått og snakka om avvikande kroppar til ulike tider, seier Hagen.

I instruksen til Sophies Minde i 1902 omtalar skulen sjølv elevane sine som «lemlested» og «krøplinger». Ifølgje Hagen var det vanleg å bruke ord som vanfør og krøpling om dei rørslehemma til langt utpå 1950-talet.

– I dag er ordet «vanfør» problematisk for mange. Men på slutten av 1800-talet var dette eit progressivt omgrep, brukt av pionerar som ønskte å synleggjere denne gruppa, fortel han.

Brann for vanføresaka

Forløparen til Sophies Minde var «Arbeidsskolen for vanføre i Kristiania», som vart oppretta av søstrene Agnes og Nanna Fleischer. Agnes definerte seg som vanfør på grunn av ei hofte- og rygggliding, og hadde eit brennande engasjement for vanføresaka. Med økonomisk støtte frå faren, kjøpmann og grosserar Joachim Nordahl Fleischer, hadde søstrene reist rundt til vanføreanstalter blant anna i Sverige og Finland for å la seg inspirere. Og i 1892 kom skulen i gang.

Skulen underviste i handverksfag, blant anna børstebinding, treskjering, korgfletting, bokbinding, veving og saum. Målet var at opplæring i handverk skulle gje elevane eit levebrød. Då kong Oscar II kom på besøk til Kristiania i 1896, greidde Agnes via kontaktar å få kongen invitert til ei utstilling av elevarbeid. Og besøket må ha gjort inntrykk. I 1897 fekk kong Oscar og dronning Sophie

ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter

- ligg i Kristiansand, og er eitt av sju senter for fred og menneskerettar i Noreg
- var under andre verdskrigen hovudkvarteret til Gestapo på Sørlandet
- er i dag ein minnestad for andre verdskrigen og eit forskings- og formidlingscenter
- sentralt i arbeidet er demokrati, menneskeverd og mangfald

ei jubileumsgåve frå det norske folket etter 25 år på trona. Kongeparet bestemte seg då for å gje tilbake folkegåva på 300 000 kroner til ein sentralanstalt for vanføre i Noreg. Og i 1902 opna ein ny vanføreheim med skule i Skådalen i Vestre Aker, som fekk namn etter den gåvmilde dronninga: Sophies Minde.

«Sykegymnaster»

I byrjinga av 1900-talet førte polioepidemiene til større behov for behandlingstilbod i Noreg, og Sophies Minde bestemte seg for å flytte til Trondheimsveien 132, der all verksemda vart samla i eit nybygg. I tillegg til skule vart det plass til sjukehus, poliklinikk og ortopediske verkstader.

– Frå 1927 vart all aktivitet samlokalisert til det eg kallar «sentralanstalten». Frå då av vart Sophies Minde det viktigaste fagmiljøet i Noreg og ein premissleverandør for lovgjeving og økonomiske ordningar for rørslehemma, seier Hagen.

Han fortel at profesjonaliseringa av ortopedien i Noreg heng nøye saman med utviklinga av Sophies Minde.

– Her kan vi følgje den historiske utviklinga frå primitive protesar på slutten av 1800-talet til dagens hyperavanserte robotteknologi, seier han.

Sophies Minde har også hatt nære band til fysioterapiutdanninga i Noreg.

– Dei første fysioterapeutane, eller «sykegymnastene», vart utdanna i 1897, og dei som stod for undervisninga, var kreative legar som såg behovet for spesialisering. Nokre av desse var i tillegg legar ved institusjonen.

Ville møte menneska

Historia til Sophies Minde femnar vidt, og forskaren i Kristiansand har ein stor jobb framfor seg. Mange arkiv ventar på å bli undersøkte.

– Som mange andre historikarar driv eg multimetodisk forskning. Det vil seie at eg kombinerer ulike metodar, som næranalyse av tekst, film, gjenstandar og bilete. Og eg besøker alle stader Sophies Minde har hatt aktivitet.

For Hagen har det òg vore viktig å møte menneske som har opplevd institusjonen på nært hald, både tilsette, elevar, pasientar og pårørande.

– Eg var interessert i å høyre korleis elevar og pasientar opplevde den medisinske behandlinga, og om dei hadde fått hjelp. Og eg ville gjerne vite korleis opphaldet på Sophies Minde har prega livet og blitt ein del av identiteten deira, seier Hagen.

– Fleire av informantane fortel at behandlinga vart bagatellisert og ikkje snakka om.

THOMAS HAGEN

Manglande omsorg

Då bladet Handikapnytt i januar i år laga ei sak om at han ønskte kontakt med tidlegare brukarar, fekk han stor respons.

– Fram til no har eg snakka med 60 tidlegare brukarar, så eg har allereie eit stort materiale. Dei aller eldste opplevde Sophies Minde på 1930-talet, men dei fleste var innlagde som barn i perioden 1950–1980. Hovudinntrykket er at mange er nøgde med den medisinske behandlinga. Problemet var mangel på kunnskap og informasjon, og ikkje minst mangel på omsorg. Det å bli overlata til seg sjølve på sjukehus utan familien rundt seg har vore det vanskelegaste. For nokre av foreldra som budde nord i landet, vart reisevegen for lang, så dei fekk aldri teke den turen.

Hagen seier noko av det viktigaste med boka er å skrive om langtidsverknadene av det å vere barn på institusjon.

– Mange av desse barna vart utsette for smertefulle ting. Lårbein vart kappav, knoklar vart vridde rundt, og stavar og krokar vart sette inn i kroppen. Fleire av informantane fortel at behandlinga vart bagatellisert og ikkje snakka om. Nokre kjenner seg som

forsøkskaninar, og mange gjev uttrykk for at dei har vorte traumatiserte og fått trøblete liv etterpå.

Poliopasientar mest positive

Likevel er det ulike erfaringar blant informantane, avhengig av alder og kva for medisinske inngrep dei vart utsette for.

– Ein god del av pasientane eg har snakka med, hadde polio som barn på 1940- og -50-talet. Mange av desse er godt nøgde med opphaldet og behandlinga på Sophies Minde. Dei hadde vore funksjonsfriske, men var blitt lamme, og mange av dei opplevde å få god hjelp. Det var nok ein annan mentalitet i samfunnet på 40- og 50-talet, og fleire av informantane seier at «det var berre slik det var den gongen».

Hagen har også snakka med informantar som seinare vart pårørande til eigne barn ved Sophies Minde. Dei fortel om store endringar til det betre.

– Men vi må heilt fram til 1980-talet før foreldra vart inviterte med inn på sjukehusa og fekk lov til å vere til stades. Før dette skjedde, hadde dei tilsette fritt spelrom fordi foreldra ikkje var der. Eg trur dette var

ein viktig grunn til at den eksperimentelle medisinske kulturen fekk gripe om seg, meiner Hagen.

Namnet lever vidare

Frå heile landet har folk vorte sende til Sophies Minde for å få hjelp. Etter andre verdskrigen har mellom 1500 og 2500 menneske kvart år vore klientar her.

– Rundt 1970 var det flest innleggingar. Då var nesten 3000 menneske i året til ortopedisk behandling ved institusjonen, fortel Hagen.

I dag er ikkje Sophies Minde lenger ein eigen institusjon (sjå faktaboks). Dei fleste store sjukehus har eigne ortopediske avdelingar, og ulike selskap tilbyr ortopedisk fottøy og andre hjelpemiddel.

– Eit av desse heiter Sophies Minde Ortopedi AS i Brynsveien i Oslo. Dei ser på seg sjølve som ei direkte forlenging av aktiviteten ved Sophies Minde, sjølv om dei ikkje har noko med Stiftelsen Sophies Minde å gjere, seier Hagen.

Men namnet lever vidare, og innanfor døra står to byster: ei av kong Oscar II og ei av dronning Sophie. ●

- ↶ Institusjonen dreiv folkeskule for vanføre som ikkje kunne få vanleg skulegang. Frå Skådalen i 1905. Foto: Anders Beer Wilsø
- ➔ Bokbinding ved Sophies Minde i 1905. Elevane fekk vaksenopplæring så dei kunne bli sjølvstendige arbeidstakarar. Foto: Anders Beer Wilsø
- ↷ Mange har fått protesar som er laga på ein verkstad ved Sophies Minde. Her frå omskoleringssentralen for vanføre, 1953. Foto: Leif Ørnelund
- ⬇ I 1927 vart all verksemd samla i Trondheimsveien 132, både internatskule, yrkesopplæring, verkstader, klinikk og poliklinikk. Foto: Mittet & Co AS

Stiftelsen Sophies Minde

- ⦿ vart oppretta i 1897 etter pengedonasjon frå kong Oscar II og dronning Sophie
- ⦿ dreiv internatskule og vanføreheim i Skådalen, Vestre Aker (i noverande Oslo) frå 1902
- ⦿ vart frå 1908 ein halvoffentleg institusjon, med støtte frå staten
- ⦿ flytta i 1927 til Trondheimsveien 132, der skule, sjukehus, poliklinikk og ortopediske verkstader vart samla i éin nasjonal anstalt
- ⦿ dreiv folkeskule for vanføre fram til 1964, yrkesskule fram til 1960 og i tillegg eigen køyreskule
- ⦿ eksisterer ikkje lenger som eigen institusjon etter at sjukehusdrifta i 1994 vart overført til Rikshospitalet og i 2002 flytta til Gaustad
- ⦿ driv ingen aktivitetar i dag, men gjev økonomisk støtte til prosjekt retta mot rørslehemma
- ⦿ finansierer boka og forskingsprosjektet om ortopedien og dei rørslehemma i det norske samfunnet

Kjelde: Thomas V.H. Hagen

HUG TIL BOKA?

- a) Kva er namnet på den internasjonale studien som blir gjennomført kvart femte år for å teste leseferdigheitene hos tiåringar?
- b) 65 land var med i den siste undersøkinga, som vart lagd fram i vår. Kor hamna dei norske tiåringane når det gjaldt lesarglede?
- c) Kva heiter den ideelle foreininga som står bak skuleprosjekt som Bokslukerprisen, Tid for ti, Bokprat, tXt-aksjonen og magasinet Faktafyk?

- d) Kor mange prosent av den norske befolkninga las meir enn ti bøker i 2019, ifølgje ei Ipsos-undersøking? (Margin: 5 prosentpoeng)
- e) Kva heitte boksamlaren som i 1780 donerte alle sine bøker og manuskript til befolkninga i byen som då heitte Christiania?

- a) PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study)
- b) Heilt på botnen
- c) Foreninga les
- d) 26 prosent
- e) Carl Deichman

TOMME STOLAR

- a) Kven skulle ha sete i den tomme stolen under utdelinga av Nobels fredspris for 2010?
- b) I kva for kjend musikal blir det sunge om «tomme stolar ved tomme bord»?
- c) Kva for skodespelar heldt i 2012 ein tale på det republikanske landsmøtet der han tiltalte ein tom stol som om Barack Obama sat i den?
- d) Kven har måla denne stolen?

- e) Nemn minst to av dei fire «gjestane» i middagsselskapet i *Grevinnen og hovmesteren*.

- a) Liu Xiaobo
- b) Les Misérables
- c) Clint Eastwood
- d) Vincent van Gogh
- e) Sir Toby, Admiral von Schmeider, Mr. Winterbottom, Mr. Pomeroy

DET FRAMANDE

- a) Kva for framandord (frå gresk) blir brukt om framandfrykt?

b) Apotekarkattost, tunbalderbrå, klustersvineblom og murtorskemunn er vanlege planter visse stader i landet i dag, men ein gong kom dei utanfrå – og kva slags fellesnemning peiker mot måten dei kom hit på?

- c) Kva for seinare Nobelprisvinnar skreiv romanen *Den framande*, som kom ut i 1942?
- d) Kva kallar ein i medisinsk genetik eit individ som har i seg framandt vev (t.d. beinmargsceller), anten frå sin eigen eller frå ein annan dyreart?
- e) Kva for tysk dramatikar nytta *Verfremdung* som ein sentral teknikk i stykka sine?

- a) Xenofobi
- b) Ballastplanter
- c) Albert Camus
- d) Kimære
- e) Bertolt Brecht

FOTO: BUNDESARCHIV; JÖRG KOUBE – CC-BY-SA 3.0

I LEIARSTOLEN

- a) Kven har det siste tiåret vore leiari for Fagforbundet?

- b) Kor er den tidlegare landslagsspelaren i handball Lars Tore Ronglan rektor?
- c) Kva for bransjeforeining var tidlegare statsråd Karita Bekkemellem administrerende direktør for frå 2009 til 2022, før ho i fjor gjekk over til NHO Geno?
- d) Ho hadde bakgrunn frå sjefsstillingar i Telenor og Vipps då ho vart utnemnd til sjef for Ski-VM i Trondheim 2025, ein jobb ho trekte seg frå etter eit drygt år. Kva er namnet?
- e) Kva vart Ingrid Dahl Hovland som første kvinne utnemnd til i 2019?

- a) Mette Nord
- b) Ved Noregs idretthøgskole
- c) Legemiddelindustrien
- d) Berit Svendsen
- e) Vegdirektør (direktør i Statens vegvesen)

FOTO: BRAGE ARONSEN, CC-BY-SA 4.0

Traumeforskeren

Ragnhild Elise Brinchmann Johansen forsker på kjønnslemlestelse av kvinner.

– **Hva driver dere med ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress?**

– Vi forsker generelt på vold og traumatisk stress, enten det er vold i nære relasjoner eller etter store traumatiske hendelser, som Utøya. Noen ser også på enkelte utsatte grupper, slik som barn, eldre eller innvandrere.

– **Hva er ditt felt?**

– Jeg jobber med omskjæring eller kjønnslemlestelse av kvinner. Akkurat nå jobber jeg med et prosjekt for å måle hvilke tiltak som er mest effektive for å endre holdninger og praksis.

– **Vet vi noe om hvilke tiltak som virker?**

– I afrikanske land der slike inngrep er utbredt, vet vi noe om hva som fungerer. Men i diaspora-befolkninger, som i Norge, finnes det lite forskning. Det man ser, er at det skjer en endring når folk flytter i eksil, men det er vanskelig å si hvor mye som handler om nye omgivelser, og hvor mye som er knyttet til ulike tiltak.

– **Hvorfor skjer det?**

– Oftest begrunnes det med at det er nødvendig for at jenter skal bli voksne og ansvarlige kvinner. For mange handler det også om å dempe kvinners seksuelle drift, slik at de holder seg dydige. Sex skal bare skje innenfor ekteskapet.

– **Hvor utbredt er det?**

– 200 millioner jenter og kvinner er blitt utsatt for dette i forskjellig grad. I Norge har vi bare gamle tall, men en kollega jobber med å samle inn nye nå. I 2013 var cirka 17 000 jenter og kvinner trolig omskåret før de kom til landet. Hvorvidt det skjer etter flytting til Norge, har vi lite sikker kunnskap om, men alt tyder på at det skjer i svært liten grad. Men fordi det har kommet flere innvandrere fra land hvor dette er utbredt, siden 2013, regner vi med at tallet er høyere nå.

FOTO: NKVTS

RAGNHILD ELISE BRINCHMANN JOHANSEN

Tillitsvalgt for Forskerforbundet ved NKVTS

STILLING

forsker I ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

UTDANNING

doktorgrad i medisinsk antropologi, Universitetet i Oslo

– **Hvordan opplever jentene dette?**

– Det er et sårbart tema for unge som kommer til Norge. Hvis de er omskåret, føler de seg annerledes enn andre innvandrergrepper og andre norske. Hvis de ikke er omskåret, kan de føle seg annerledes når de reiser til opprinnelseslandet. De blir dratt mellom flere kulturer og vet ikke hva de kan si og ikke si. De vet heller ikke hvor de kan få hjelp.

– **Noen faste spørsmål. Kan du nevne en akademisk bok som har vært viktig for deg?**

– *Embodiment and Experience* av Thomas J. Csordas. Jeg er faglig opptatt av forholdet mellom individ og kultur. Han skriver om hvordan individets opplevelse ikke alltid er slik det blir foreskrevet i kulturen. Kvinnelig omskjæring har viktig kulturell betydning, blant annet i Somalia, som jeg skrev doktorgrad om. Men samtidig fortalte kvinnene at det var ekstremt smertefullt, og at smerten fikk dem til å stille spørsmål ved kulturen.

– **Hvordan vil du karakterisere kontoret ditt?**

– En lett blanding av orden og kaos, med bilder av barn og barnebarn og fra feltarbeid. Kontoret er lett Afrika-inspirert med et par makonde-skulpturer (makonde, en folkegruppe i Mosambik og Tanzania, er kjent for treskjærerkunst, journ.mrk.), fra et av mine feltarbeid i Tanzania. Jeg så en gang et tv-intervju med Obama, og han har samme figur på kontoret.

– **Hvis du skulle hatt et annet yrke, hva skulle det vært?**

– Jeg liker å lage ting, så det måtte bli å sy og designe klær. Da jeg var ung, drømte jeg om å bli glassblåser, men det har jeg ikke lungert til.

– **Har du noen ord til den ferske statsråden, Sandra Borch?**

– Det må være rom for kreative og mindre kvalitative samfunnsvitenskapelige forskningsprosjekter. Når alt skal være store prosjekter, blir man sittende og administrere i stedet for å forske.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

– Jeg følte alltid at jeg var på besøk

Da Anna-Sabina Soggiu vokste opp, hadde alle hun kjente, arbeiderklasseyrker. Nå har hun lagt bak seg et forskningsopphold ved Yale.

– Det kan ikke være sånn at alle må ta høyere utdanning for å kunne ha et ok liv, sier Anna-Sabina Soggiu.

– Det er en middelklassearena, der arbeiderklassen er de som jobber i servicefunksjonene, i kantinene og som renholdsarbeidere. Det er en arena for et annet språk og tankesett enn jeg kjenner fra mitt eget liv.

Dette har Anna-Sabina Soggiu kjent på når hun har vandret i gangene på universitetet. Men nå er hun uker fra å ferdiggjøre doktorgraden i psykisk helse, der hun skriver om ungdom som sliter.

Det var ikke selvsagt at Soggiu skulle ta høyere utdanning. Alle rundt henne da hun vokste opp i en kommunal blokk på Tøyen på 1980-tallet, jobbet i servicebransjen, på fabrikk, på sykehjem eller i barnehage.

– Alle foreldrene jeg kjente, jobbet i arbeiderklasseyrker, sier Soggiu, som ikledd en hippieaktig kjole tar imot oss på kontoret sitt i et av de gamle fabrikklokalene ved Akerselva i Oslo.

Doktorgrad hadde ikke slått henne. En ansatt ved daværende Høgskolen i Buskerud, som nå er del av Universitetet i Sørøst-Norge (USN), hadde lest masteroppgaven hennes og tilbød henne en 20 prosent stilling som høyskolelektor. Deretter ble det doktorgradsstipend.

– Jeg hadde aldri kommet på det hvis ingen hadde spurt, sier hun.

«Med deg gikk det jo bra»

Tidligere i år ga Soggiu ut boka *Vi fattigfolk*. På omslaget blir den beskrevet som en «historie om å være fattig og å skamme seg over det. Om å bli oppfatta som et problem, når det egentlige problemet er hjelpa du ikke har fått».

Lettlest, og på Oslo-øst-mål, skriver hun om oppveksten i blokka på Tøyen. Mor jobbet i barnehage før hun utdannet seg til sosionom i voksen alder, og far jobbet i malingsbutikk. Det var lekeplass på begge sider av blokka, kort vei til skolen, og det krydde av unger. Barna til de første pakistanske arbeidsinnvandrerne i Norge var omtrent jevngamle.

– Det føltes på mange måter trygt, samtidig som det å bo i et miljø med mye fattigdom er preget av folk som har det vanskelig i livet, sier Soggiu.

I boka henvender hun seg til en ung gutt som bor i blokka i dag, og som hun kom i prat med en kveld hun tilfeldigvis gikk forbi. Gutten forteller om sprø naboer, om familien og oppveksten sin og at ei dame ble drept der for noen år siden. Det er sånn Soggiu husker

oppveksten i blokka også. «Godt og vondt, surt og søtt samtidig», skriver hun i boka.

– Jeg valgte å skrive boka både fordi jeg har jobbet med ungdom fra samme oppvekstmiljø som sosialarbeider, og fordi jeg vet noe om hvor liten sosial mobilitet du har i den type miljøer.

Blokka var preget av psykiske helseutfordringer, rusbruk og kriminalitet. Folk kunne ringe på døra til alle døgnets tider, og stadig var det branntilløp. Første etasje var bemannet fordi det bodde pasienter på ettervern fra den psykiatriske institusjonen Dikemark der.

– Det er noe med det å være så nært på hjelpeapparatet, som jeg tror veldig mange unge kjenner til, sier Soggiu.

Da hun senere begynte å jobbe ved universitetet, møtte hun en forskerkollega som hadde jobbet i blokka da hun var barn.

– «Med deg gikk det jo bra», sa han til meg. Da svarte jeg at «det tror jeg var på tross av», sier Soggiu og ler høyt.

Fast jobb i offentlig sektor

Når Soggiu blir bedt om å beskrive hvordan det var å begynne på universitetet, kommer hun på en scene fra Zeshan Shakars bok *Tante Ulrikes vei*, som handler om oppveksten til to unge gutter fra drabantbyen Stovner i Oslo tidlig på 2000-tallet. Som fersk Blindern-student tar den ene hovedkarakteren ut en cola fra skapet. Alle andre bestiller ting som «macchiato, latte, sencha, kald mocca», og karakteren ender med å putte colaen tilbake i skapet.

– Jeg har vokst opp i Oslo og har hele nettverket mitt her, allikevel følte jeg meg som en innflytter, sier Soggiu.

Hun prøvde seg på statsvitenskap, men følte seg fremmed. Moren, som hadde advart mot studier som ikke fører til et konkret yrke, sørget året etter for at hele lista til Samordna opptak ble fylt opp med typiske høyskoleutdanninger som sosionom, barnevern, sykepleier og ergoterapeut. Soggiu kom inn på førstevalget sosionom og har siden jobbet med rusomsorg i Oslo kommune.

– Det å bruke opp masse studielån på å ta filosofi; jeg ser på det som drømmende, som en vei som ikke er tråkket opp for arbeiderklassen.

Men foreldrene var likevel ambisiøse på ungenes vegne, forteller hun. Man skulle komme seg inn i høyere utdanning og få seg fast jobb i offentlig sektor. Det handler om trygghet, realisme og hva man kjenner til, ifølge Soggiu. Da hun fortalte om idealet om en offentlig jobb til ei ung jente som bor i en kommunal leilighet på Tøyen i dag, responderte jenta med at «akkurat sånn er det hjemme hos meg også».

– Jeg nevnte dette til moren min etterpå, og hun svarte at «ja, men alt det andre er jo bare fritidsaktiviteter». Å være skuespiller er noe du gjør på fritida, sier Soggiu og ler.

– Det er utrygge yrker. Du må ha penger til mat på bordet og til å få kjøpt deg leilighet. Det er ingen som kan slette studiegjelden fordi du har arvet penger av besteforeldrene dine. De pengene du har, de brukes, fortsetter hun.

Anna-Sabina Soggiu

- sosionom og jobber med rusomsorg i Oslo kommune
- holder på med en doktorgrad ved Universitetet i Sørøst-Norge, der hun forsker på tjenester til ungdom med rus- og psykiske helseutfordringer.
- ga ut boka *Vi fattigfolk* i mai 2023

– Hvorfor er en jobb i offentlig sektor så attraktivt?

– Det handler for eksempel om trygghet, pensjonsordninger og om hvilke yrker man kjenner til. Og det igjen handler om nettverk. Men klassereisebegrepet har hun ikke sansen for.

– Det høres ut som du kommer fra noe som er for dårlig. Jeg mener at du skal kunne jobbe som frisør, renholdsarbeider eller i barnehage, men tjene nok til at det holder i livet.

– Du liker ikke betegnelsen, men vil du si at du har foretatt en klassereise?

– Hvis man vurderer inntekten min, så er jeg nok en del av middelklassen, kanskje til og med øvre middelklasse. Men jeg liker det ikke, for jeg har tilhørigheten min og identiteten min et annet sted.

– Så du føler deg mer hjemme i arbeiderklassen enn blant middelklassen?

– Ja, men jeg manøvrerer.

– Folk som meg gjør ikke sånt

Sin egen vei fra student til akademiker beskriver hun som flaks og noe som egentlig er umulig. At hun var heldig som var flink på skolen og har lett for å snakke med folk, at hun var heldig fordi hun ble kjent med en som ville utvikle en prosjektsøknad med henne, og fordi hun fikk et Fulbright-stipend, slik at hun kunne dra til Yale.

– Jeg følte alltid at jeg var på besøk, at det ikke var mitt. Selv om jeg var i et akademisk miljø der folk har studert det samme som meg selv, kjente jeg meg ikke hjemme, sier hun, og understreker at hun snakker om forskerrollen, ikke undervisningsrollen.

Da hun jobbet med prosjektbeskrivelsen til doktorgraden, foreslo en professor at hun skulle søke om å dra til Yale. På instituttet ved Yale hadde nesten halvparten av staben «lived experience», altså at de selv hadde erfaring med rus eller psykiske helseutfordringer.

– Det gjorde noe med hvordan jeg kunne snakke om meg selv og innlemme egne erfaringer med psykiske helseutfordringer, at jeg har en familie som har det, eller har vokst opp med rusproblemer hjemme, for eksempel. Plutselig var det en del av meg som fagperson, sier Soggiu, som også skriver om dette i doktorgraden.

Mens hun var på Yale, gikk hun tur hver kveld med musikk på ørene.

– Jeg begynte nesten å grine hver gang, fordi jeg tenkte, se på meg, her er jeg.

– Det føltes helt utopisk. Det er derfor jeg ikke klarer å svare på hvordan det kommer til å føles når doktorgraden er ferdig. Det er som om jeg tøyser. Folk som meg gjør ikke sånt.

Blokka på Tøyen står der fortsatt, og den er fortsatt kommunal. Men oppgangene er pusset opp, og det samme er lekeplassene på utsiden. Balkongene er ikke lenger brune, men blå.

Når Forskerforum spør Soggiu om hvem «vi fattigfolk» er, så svarer hun folk som ikke har penger til å ha et ok liv, enten det er folk i lavtlønnsyrker, folk som har lav stillingsprosent, er avhengige av ytelsler fra Nav eller har en løs tilknytning til arbeidslivet.

– Det kan ikke være sånn at det skal handle om flaks, sier Soggiu.

◆ TEKST OG FOTO: LINA CHRISTENSEN

– Det å bruke opp masse studielån på å ta filosofi; jeg ser på det som drømmende, som en vei som ikke er tråkket opp for arbeiderklassen.

Selvkunnskapshjelp

Boka er fruktene av mye refleksjon, men hvor langt bringer den oss egentlig?

Det går veldig pedagogisk for seg i den nye boka til Truls Wyller. Likevel sliter jeg innimellom. Det burde jo ha vært det enkleste av alt, for det Wyller skriver om, handler om «ting vi på en måte allerede vet». Ja, vi vet hva tid er, og sikkert også hva bevissthet er (nemlig «evnen til å oppleve oss selv og verden»). Ikke minst vet vi om oss selv. «Vi, du og jeg er mennesker», skriver Wyller, og det går det jo ikke an å være uenig i. Likevel er dette vanskelig. For hva er det han egentlig sier når han trenger å slå fast dette siste, til og med i kursiv? Hvilket problem er det da han hjelper oss med å løse?

Wyller er professor emeritus i filosofi. Han har særlig arbeidet med etikk og tidens filosofi (skrevet *Hva er tid*) og filosofer som Kant og Wittgenstein. Det er vår evne til å handle rasjonelt Wyller griper fatt i når han i det jeg forstår er denne bokas viktigste ærend, søker å fremholde et annet menneskebilde enn hva naturvitenskapen gjør. Den bestemmer mennesket som et objekt, mens Wyllers utgangspunkt er å gjøre rede for noe som kalles *refleksiv selvkunnskap*, som er filosofisk kunnskap, og «som handler om hva vi selv kan forstå av vårt eget liv som aktive, bevisste vesener i verden». Det vil si at han viser til et førstepersonsperspektiv, og det fremhever mennesket ikke som et kunnskapsobjekt, men som et kunnskapssubjekt.

Refleksiv selvkunnskap er for eksempel at vi bruker vår egen fornuftsevne til å innse hva som er fornuftig. Poenget er at det går an å vite noe om seg selv gjennom å vite noe annet. Wyller kommer med et regneeksempel. Idet du løser en regneoppgave, vet du noe om deg selv; ved å følge reglene kan du selv se hva resultatet blir. Du ser at du er i stand til det, at du har en slik evne, som i bunn og grunn er en fornuftsevne.

«Wyllers bok viser seg å være en kritikk rettet mot hele menneskeforståelsen i naturvitenskapene.»

TRULS WYLLER
Tanker, tid og ting.
Et bidrag til filosofi som selvkunnskap
Dreyer, 2023
176 sider
Veil. pris: kr 349

Når Wyller har fått vist frem denne refleksive selvkunnskapen, går han et skritt videre. Det vil si at han dermed utvider den objektivmekritikken som han lar Skjervheim fremføre i begynnelsen av boka. Skjervheims kritikk rettet seg mot en generell tingliggjøring av andre mennesker, godt kjent gjennom begrepsparet *deltaker og tilskuere*. Wyllers bok viser seg nå å være en kritikk rettet mot hele menneskeforståelsen i naturvitenskapene. Det er fordi grunnleggende kunnskap om mennesket er «essensielt refleksiv».

Men så er det store spørsmålet om en slik form for kunnskap også kan inkludere andre mennesker? I og med at den går ut fra et førstepersonsperspektiv, har den jo ikke adgang til andre menneskers tanker. Hvordan kan vi da vite om også andre mennesker har fornuft, og er det dermed mulig for oss å

forstå hverandre? Har vi en kunnskap som strekker seg utover oss selv?

Dette er en introduksjonsbok. Wyller presenterer et saksforhold for oss, som vi så må hit og dit for å forstå bedre. Han viser forutsetningene en tanke hviler på, og i denne sammenheng betyr det at vi skal innom definisjoner av hva et begrep er, at sannhet faktisk ennå er mulig, og at dette innebærer en tanke om universalitet. Også tid og død er vi innom – kanskje død er at lineariteten oppheves og livet samles i et punkt? Det blir etter hvert både detaljert og delvis intrikat, og slik går det jo gjerne når man skal forsøke å forklare det vi alle allerede vet, det helt grunnleggende – det blir svært abstrakt.

Det er tydelig at Wyller har arbeidet med dette stoffet lenge. Han skriver svært presist, og gjennom det holder han leserens tanker og assosiasjoner i sjakk. Og ikke bare det – fordi Wyller hele tiden er på innsiden av det argumentet han presenterer, tvinger han på en måte leseren inn i logikken når han viser hvordan han setter fornuften som menneskets høyeste. Gjennom deduksjon og logikk fastslår han at vi alle er subjekter. Den som godtar denne argumentasjonen, får dermed noe å vise til.

Men må det være så tungt å skulle etablere et bånd mellom oss mennesker? Jeg tenker at det her finnes en mye kortere vei, også når det gjelder å bekrefte andres og eget verd. Og til det kan jeg bruke Wyllers eget skjema. Vi vet noe om oss selv når vi vet noe annet, sier Wyller. Hva om jeg vet om kjærlighet? I så fall vet jeg vel både noe om meg selv og om den andre, og jeg vet også at et bånd er mulig. Ja, da tror jeg vel også inderlig på at det går an å forstå hverandre? Jeg går da ut fra den tanken, tør å satse på den, eller jeg vet i hvert fall at dette er noe å kunne tørre, og trenger dermed ikke på forhånd å ha stilt opp et langt argument.

Wyller søker å fri mennesket fra naturvitenskapens objektivisering, og han gjør det på en måte som nettopp naturvitenskapen kan godta. Han bruker det samme språket, han søker å etablere en oversikt, han holder seg hele tiden godt fast. Og da får han ikke sagt mer enn dette at vi, du og jeg er mennesker.

AV AASNE JORDHEIM

Den norske tilliten på tiltalebenken

Er argumenter fra anonyme kilder egna til å overbevise leserne? I ei bok om tillit er det en grov undervurdering.

NINA WITOSZEK og EVA JOLY
Det blåøyde riket. Norske tillitspatologier
Cappelen Damm, 2023
234 sider
Veil. pris: kr 349

Det blåøyde riket. Norske tillitspatologier har kulturhistorikeren Nina Witoszek og advokaten Eva Joly satt seg fore å bevise at nordmenn har for stor grad av tillit, og konsekvensene det kan ha. Argumentasjonen bygges opp gjennom bokas

seks kapitler, hvert av dem med utgangspunkt i en case. Boka har en tiltagende spenning, hvor det siste kapitlet representerer bokas vendepunkt. Der diskuteres nordmenns og Norges forhold til Russland.

Premisset for boka er at tillit er et samfunns gode, men om den ikke følges av sunn fornuft og kritisk sans, blir den skadelig. Konsekvensen vil være at vi ikke sørger for å ha et tilstrekkelig forsvar eller en beredskap som rustet oss mot potensielle trusler.

I enden av denne argumentasjonen finner vi nordmenns undergang og forfatternes selvtilfredshet.

Boka har to utfordringer: Argumentasjonen er for dårlig underbygd, og tonen de har valgt, står i veien for innholdet. Å lese boka er som å sitte på tiltalebenken i en rettssak, uten mulighet til å forsvare seg. Forfatterne agerer som aktoratet, hvor den nedsettende tonen kun har til hensikt å latterliggjøre den norske, blåøyde tilliten, noe som avsløres allerede i tittelen. Det er synd de ikke utnytter bedre potensialet som ligger i den kunnskapen forfatterne beviselig besitter.

For å få fram poenget om at nordmenn ikke har noen kritisk sans, men stoler blindt på alt myndighetene foretar seg, bruker forfatterne uttalelser som at «man (er) fristet til å si at norske borgere lever i en fantasiverden med sin tillit og naivitet». I tillegg sper de på med litterære allusjoner av denne typen: «Norge er et lite land der alle dyrene kjenner hverandre, men mange fra Hakkebakkesko-gen har flyttet inn i varmen i kosefjøset.»

Aktoratets svake bevisføring svekker lesernes tillit. Vi møter for eksempel altfor mange kildehenvisninger av denne typen: «Som en av våre informanter – en erfaren diplomat (som foretrekker å forbli anonym) – sa». Det er en grov undervurdering å tenke at leserne lar seg overbevise av anonyme kilder. Men når premisset for boka er at nordmenn er naive og uten evne til kritisk sans, så har kanskje forfatterne tenkt at dette er gangbart?

På bokas mest ufokuserte, altså når den

«Argumentasjonen er for dårlig underbygd, og tonen de har valgt, står i veien for innholdet.»

slipper taket i den spydige tonen, er den på sitt beste. Da hviler forfatterne på kunnskapen de har, og stoffet framstår lærerikt og viktig, som her: «I dag har idealistiske interesseorganisasjoner, aktivister og gravejournalister et enestående potensial for å avdekke de tilsynelatende uovervinnelige flernasjonale selskaperes overtredelser og forbrytelser.»

Den belærende og arrogante tonen i boka er til å bli sliten av, og forfatterne mister troverdigheten fordi de ber oss stole på anonyme kilder som forfatterne kjenner. Det minner altfor mye om en form for kameraderi som de sjøl advarer tillitsfulle nordmenn mot. Hvis vi skal lese boka velvillig, kan vi kreditere forfatterne for å ha skrevet en pedagogisk tekst som i praksis viser hvorfor vi bør bruke kritisk sans.

For å vurdere hvor vellykka boka til Witoszek og Joly er, blir det nødvendig å bestemme hva som er bokas hovedformål. Er det å opplyse og avdekke, for å skremme nordmenn ut av tillitsbobla de ifølge forfatterne har lulla seg inn i, så vil jeg si at bokas prosjekt er mislykka. Om formålet med boka er å provosere, så er den svært vellykka.

AV AGNETHA THORMODSDATTER

Nordea

Billån fra Nordea

Som medlem av Forskerforbundet får du et av Norges beste billån, med rente fra 6,5 %

Søk lån til bil, MC og caravan på
nordea.no/billån

Priseksempel: Eff. rente 8,19 % kr 150.000 o/5 år. Etableringsgebyr kr 2.000,- Tot. Kr 182.046,-

Løst i snippen om forskerrollen

En personlig og essayistisk – men kanskje vel slentrende – bok om hvor viktig det er at samfunnsforskere reflekterer rundt sin egen rolle.

CECILIE B. NEUMANN OG
IVER B. NEUMANN

Forskeren i forskningsprosessen
Cappelen Damm Akademisk, 2023
108 sider
Veil. pris: kr 199

Cecilie B. Neumann er professor i sosiologi ved Oslomet, har en doktorgrad i kriminologi og er også utdannet gestaltterapeut. Iver B. Neumann er direktør ved Fridtjof Nansens institutt, og har doktorgrad i både sosialantropologi og statsvitenskap. Ekteparet er dermed ideelt plassert til å skrive «om alle grunnene til at man skal gjøre rede for ståsted» som forsker i samfunnsvitenskapene. Boken, som nå foreligger i 2. utgave, er foruten noen språklige oppgraderinger og kilderøkt utstyrt med et innledningskapittel med feministisk brodd og kretser om konkrete og prinsipielle utfordringer rundt forskerens rolle – i felten, i forhold til egen biografi og i selve skrivearbeidet.

Boken gir en kort historisk fremlegging av fenomenologiens historie, innføring i sentrale begreper fra gestaltens historie (f.eks. «figur-grunn»), og praktisk bruk av disse perspektivene. Forfatterne bruker sine egne felterfaringer og personlige opplevelser til å illustrere ulike måter å tenke på: De to forfatterne klarer godt å demonstrere hvordan eksplisitt bevisstgjøring av egen forskerrolle kan brukes både kritisk og produktivt. Moralen i boken kan forholdvis enkelt oppsummeres slik: Vis respekt, både overfor dem du forsker på, deg selv og leseren din.

Et godt grep i boken er å sammenligne forskeren med gestaltterapeuten. Terapeutrollen brukes ofte kontrasterende for å definere forskerrollens begrensinger. Forskeren skal – i motsetning til den inngripende terapeuten – være nøytral og sette seg selv i parentes, og mye av refleksjonsarbeidet forskeren må gjennomgå, handler nettopp om å klargjøre (overfor seg selv og andre) sin egen sosiale status (kjønn, alder, bakgrunn) og hvordan den påvirker ens eget og andres perspektiv. I

«Moralen i boken kan oppsummeres slik: Vis respekt, både overfor dem du forsker på, deg selv og leseren din.»

det hele tatt fungerer dette grepet svært godt: Overordnet demonstrerer boken på kløktig vis en del faglige grenseoppganger. Leseren tas med på en forholdvis personlig reise mellom samfunnsvitenskapene og mer humanvitenskapelige fag som psykologi og filosofi.

Boken er skrevet i en løs og essayistisk stil som er mer refleksivt tenkende enn teoretisk dyptgående. Av denne grunn tror jeg boken passer bedre for forskere som allerede har erfaring, og som trenger faglig påfyll, enn for ferske studenter. Den er litt for springende til at den skal kunne være et godt arbeidsverktøy. Den inviterer riktignok leseren til å oppsøke kildene i det teoretiske landskapet boken gir et enkelt riss av. Kanskje er det denne typen kritikk forfatterne prøver å komme i forkjøpet når de i bokens avslutning skriver (om vitenskapelig skriving): «Skriver man for åpent og journalistisk, kan det hende at man ikke blir antatt fordi det hele fremstår som for løst i snippen, for lite vitenskapelig.» I lys av dette blir det påfølgende sleivsparket rart, uten at det er tydelig om dette er frivillig ironisk eller ufrivillig komisk: «Glem ikke at norsk vitenskapelig tradisjon er en teskjetradisjon. Der en britisk student snubler over en vanskelig passasje, vil han anstrenge seg for å forstå den. En norsk student vil ofte skrike opp om at 'dette er for vanskelig', i stedet for å legge seg i selen.»

AV KJETIL VIKENE

La humla suse

Boka får blomsterenger til å fremstå som resultat av nitid arbeid, men styrer unna den virkelige utfordringen: å endre folks preferanser for gressplen.

AUSTAD, BJUREKE, HAUGE, ROSEF,
SVALHEIM, SVEEN AAMLID
Norske blomsterenger.

Forbilder, frøblandinger, etablering og skjøtsel
Fagbokforlaget, 2023
192 sider
Veil. pris: kr 579

«Den som har opplevd en slåttemark en varm sommerdag, glemmer det ikke.» Slik etableres det særegne, og nå sjeldne, ved blomsterenger. *Norske blomsterenger* påpeker at 90 prosent er forsvunnet, spesielt de siste femti årene er enga blitt en særlig truet naturtype. Enga krever annen innsats enn å overlates til naturen eller til moderne parkdrift.

Forfatterne er fra Høgskolen på Vestlandet, Naturhistorisk museum, Norsk institutt for bioøkonomi og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Erfaringen fra ulike deler av landet trengs

siden det fins en rekke hovedtyper og lokale variasjoner av blomsterenger. De blir slik en historisk kilde til regional identitet. Engene er urgammel natur som jordbruket har forsterket. Slåttemarker fulle av blomster var lenge nødvendig for beitedyr, men med traktor, kunstgjødsel og stordrift ble markene omgjort til monokulturer.

Boka tilbyr likevel ikke kulturkritikk av modernisering og effektivitetsmaksimering. Overraskende lite negativt er det også om det som vel er en hovedkonkurrent til enger og slått: gressplener og klippere. Et av bokas mange nydelige bilder viser en nylig etablert eng ved NMBU. Men det nye parkanlegget viser ikke hovedsakelig, i motsetning til hva forfatterne hevder, at det er tilrettelagt for blomstereng. Isteden er det gressplenen som lyser i bildene. Selv på Ås kan det altså være utfordrende å overbevise om å la enger og ikke plen dominere.

Å, den som hadde fått borettslag og parkvesen til å lese dette for å motiveres til å forsake plener så markblomstene kunne gro! Tidlig og tydelig etableres hvorfor enger bør gjenskapes: for biomangfold av insekter, og de fleste sommerfugler har enga som habitat. Det bør være tilstrekkelig til å gjøre enhver til eng-entusiast. Det samme burde bildene av fargesterke tepper av sommerlykke.

Boka er tett av informasjon, men likevel lettlest. Leseren får praktiske råd om jordsmonn, klimaforhold, stedeagne planter og metoder. Det lengste kapitlet viser «forbilde-enger», og er lite lesbart som sammenhengende tekst. Samtidig er det også noe vanskelig å forstå hvordan det skal nyttiggjøres selv som oppslagsverk, med mindre man allerede vet hvilken engtype som er stedssegnet.

Kompleksiteten kan gi inntrykk av at det er utfordrende å etablere og vedlikeholde enger. Men forfatterne påpeker også hvordan enger ligger som latente muligheter i plener. Hver sesong gleder jeg meg over en skråning i borettslaget der gressklipperen ikke når, og som dermed bugner av blåklommer. Tidlig sommertørke har i år ført til lite klipp og bedre vilkår for markblomster enn for gress.

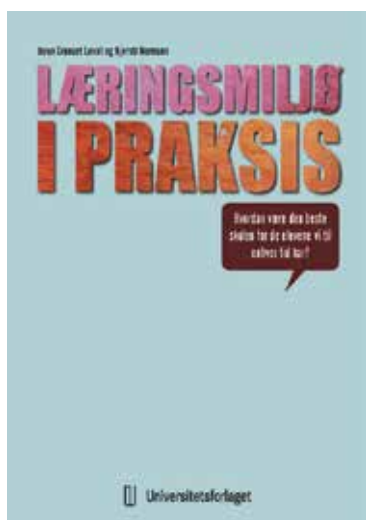
Randsoner kaller forfatterne slike steder. I veikanter slås det kun et par ganger årlig, noe som gir et blomstrende mangfold. Veikanter er altså blant våre edleste former for kulturarv! Kimen til denne innsikten ligger i boka, men forfatterne våger ikke den slags kraftige formuleringer. Spredt i de to første kapitlene ligger slike kimer til kulturhistoriske innsikter. Deretter blir boka for tettgrodd av vekster og for næringsmettet til å gi grobunn for andre enn dem som allerede er godt på vei i å anlegge blomstereng. Nå som denne boka er på plass, er det lov å håpe at forfatterne vender oppmerksomheten mot en bredere anlagt innføring i blomsterengenes kulturhistoriske og økologiske betydning.

AV ANDREAS ERVIK

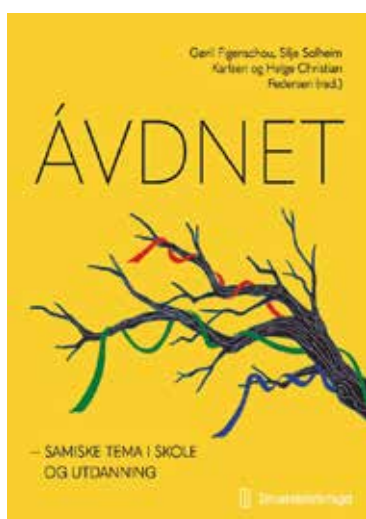
Bøker fra Universitetsforlaget

Kommer for salg våren 2023

Kommer for salg våren 2023

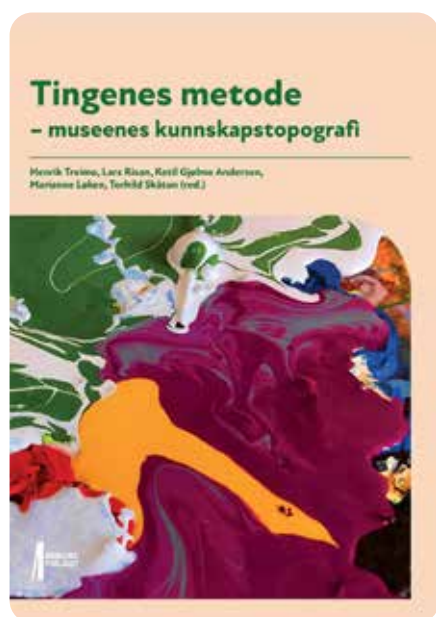

Kjøp bøkene på universitetsforlaget.no

 Universitetsforlaget

Åpen samtale om kunnskap

Boka gjør et spennende forsøk på å megle mellom Team Forskning og Team Formidling i museene.

HENRIK TREIMO, LARS RISAN,
KETIL GJØLME ANDERSEN, MARIANNE
LØKEN, TORHILD SKÅTUN (red.)
Tingenes metode
– museenes kunnskapstopografi
Museumsforlaget, 2023
303 sider
Veil. pris: kr 420

For et år siden anmeldte vi museumsdirektør Petter Snekkestads kampskrift mot utviklingen i norske museer (nr. 7/22). Han var lei av at leksikal kunnskap etter hans mening blir nedprioritert til fordel for «omkring-kunnskap», der de ansatte er mest opptatt av hvordan samlingene skal formidles i tråd med politiske føringer og ambisjoner.

Antologien *Tingenes metode* kan i så måte leses som en invitt til å få eventuelt stridende faggrupper ved museene opp av skyttergravene og tenke nytt rundt «kunnskaping». Her knas de to tilsynelatende motstridende ønskene om forskning og formidling sammen i en ny forståelse av det å skape kunnskap som for undertegnede gir både mening og maktbalanse. For det er jo et spørsmål om makt – kunnskapsmakt. Hvem vet det som behøves å vites for at museenes samlinger skal gi mening?

«Tingenes metode» begynte i 2015 som et forsknings- og utviklingsprosjekt med støtte fra Norsk kulturråds samfunnsrolleprogram, og var et samarbeid mellom Kulturhistorisk museum, Oslo Museum og Norsk Teknisk Museum. Siden har flere museer, også i Sverige, blitt involvert i prosjekter der metoden prøves ut. Skjønt «metode»: Det er snarere snakk om en modell, tuftet på en filosofi om det å utvikle kunnskap. Modellen favner alle former for kunnskaping som et museum kan drive med, skriver redaktørene, og innebærer at det ikke blir noe hierarki blant dem som jobber i museene. «Det er ingenting i denne modellen som gjør det viktigere

«Tingenes metode kan leses som en invitt til å få eventuelt stridende faggrupper ved museene opp av skyttergravene.»

å skrive en forskningsartikkel enn å lage gode programmer som gir kunnskapsferinger for barneskoleelever», heter det.

Et slikt utsagn kan jo få noen hver med akademisk fotfeste til å steile, men jeg lar meg overbevise av modellen, i alle fall slik den framstår i teorien. Se for deg tre sirkler, den ene innenfor den andre. Den ytterste sirkelen omfatter alt som kan kalles kunnskaping, altså det samlede kunnskapsarbeidet. Innenfor her er det en ny sirkel, utforskning, som favner arbeidet museene gjør når de lager utstillinger. Innenfor der igjen ligger det som kalles forskning. Det sistnevnte blir med andre ord en kjerne i det hele, der all forskning blir en del av utforskningen, men all utforskningen er ikke forskning. Tilsvarende blir all utforskning kunnskaping, men ikke all kunnskaping er utforskning.

Til grunn for det hele ligger den franske sosiologen Bruno Latours utsagn om at alle ting har relasjoner. Han gjør bruk av den etymologiske forståelsen av ordet «ting», som opprinnelig betød et sted å samles, *et ting*, men som etter hvert også har fått betydning en sak/dings/gjenstand, *en ting*. I dag tenker vi vel gjerne på et ting som et sted der noe avgjøres, dømmes, for eksempel på Stortinget eller i Gulating. Tar man i bruk «tingenes metode», er hensikten derimot å holde samtalen åpen, levende, uten å skulle avgjøre noe som helst. Sånn sett synes jeg nok «verksted» eller «laboratorium» er bedre ord enn ting for å betegne stedet der kunnskapingen finner sted. Uansett: Antologien byr på en rekke oppsummeringer av ulike utstillingsprosjekter og arbeidet med disse, der modellen på ulikt vis har vært prøvd ut. Hvilken kunnskap som har blitt skapt, er kanskje ikke alltid like åpenbart. Men det å bli nysgjerrig på tankegangen og ville prøve den ut i eget museum må jo være det viktigste målet med en bokutgivelse som denne?

AV SIRI LINDSTAD

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Språkleg innovasjon

Før var det moro med utvikling. No er forskinga invadert av innovasjon.

Det slår meg at ordet «innovasjon» vert stadig meir brukt i språket om forskning. Tyder det noko anna enn dei gamle travarane «anvend forskning» (motsykket til grunnforskning) og «utvikling», kjend frå «forskning og utvikling»? I den nye langtidsplanen for forskning og høgare utdanning står «innovasjon» 128 gonger. Det har fleire treff enn «forskning og utvikling» (24) og forkortinga «FoU» (52) har til saman. «Anvendt forskning» står berre seks gonger. Kor kjem denne innovasjonen frå?

VÅGE: Ordet kjem ikkje overraskande frå latin. Novus tyder ny, og verbet innovare tyder å fornye. På 1800-talet var ikkje «innovasjon» utbreidd i vanleg, norsk språkbruk. Vi må derfor lene oss på ord-bøkene. I ei ordbok frå 1842 er «innovere» forklåra som å fornye, istandsette eller oppfriske. Fyrst utover på 1970-talet vart «innovasjon» eit levande ord i språket, som i avistekstar, men det var framleis eit visst behov for å forklåre ordet. I ein avisartikkel frå 1972 står det til dømes at «selve ordet innovasjon er en arv fra det engelske sprog, direkte oversatt betyr det 'fornyelse' eller 'nyskaping'». No tek vi for gitt at lesaren skjønner omgrepet, og det har kome inn som namn på institusjonar. Vi har til dømes fått eit eige helseinnovasjonssenter og sjølvstapt Innovasjon Noreg.

KRISTIANSEN: Det ser ut til at «innovasjon» er i ferd med å presse vekk «utvikling», som i langtidsplanen eller den gjeldande strategien til Forskningsrådet. Innovasjon er vanleg i samansetnader som innovasjonsaktør, -satsing eller -innsats, og i sektoren vår har ordet fått stor utbreiing. Det har vorte noko ein må skrive seg inn i dersom ein skal vise at ein strategi eller eit forskingsprosjekt har rett retning. Men både FoU og innovasjon har faktisk vore i tilbakegang i språkbruken generelt. FoU var på topp på byrjinga av 1990-talet, medan innovasjon var mest i bruk rundt 2015. Kanskje det aukar på no i og med at det blømer for fullt i langtidsplanen?

– Er overgangen frå utvikling til innovasjon ei rein språkleg endring, eller er endringa eit uttrykk for eit endra syn på forskning med krav til at forskinga skal kaste av seg noko?

KRISTIANSEN: Eg vil iallfall seie at det ligg ei styrkt forventning om at forskning skal føre til innovasjon, og at det ligg større krav i måten «innovasjon» vert brukt på no. Eit døme er frå ein kronikk eg fann, av Torunn Linneberg ved dåverande Høgskolen i Gjøvik i 2013: «Ved Høgskolen i Gjøvik definerer vi innovasjon som en ny idé som er satt ut i livet slik at den skaper verdi i samfunnet, det være seg økonomisk verdi, sosial – eller kulturell verdi.» Ein slik definisjon av innovasjon skil seg frå utvikling: Det ligg ein verdiauke i innovasjonen.

VÅGE: Det kan hende det har vore ein viss språkleg kannibalisme her – ei tredemølle der ein tykkjer ein må bruke nye ord for å få det til å verke som om ein peikar på noko nytt, innovere ord for innovasjon.

– Eg har òg sett forkortinga FoUI (forskning og utvikling og innovasjon). Kan U-en i den kjære FoU-nemninga forsvinne til fordel for I-en?

MARITA KRISTIANSEN er terminolog ved Termbanken, Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgare utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Her uttalar dei seg berre på vegner av seg sjølve.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

KRISTIANSEN: Eg har iallfall enno ikkje sett det som kortforma FoI. Vi skal hugse at forkortinga FoU er svært etablert i stammespråk, til dømes at ein har FoU-tid.

– Har omgrepet «anvend forskning» òg tapa terreng?

KRISTIANSEN: Vi er vane med å bruke det som ein del av paret «grunnforskning og anvend forskning». I universitetskrinsar er gjerne anvend forskning ikkje noko ein tykkjer like mykje om som grunnforskning. Det kan hende det er meir akseptabelt å snakke om innovasjon.

– Eg har lurt på om omgrepa anvend forskning og innovasjon er synonyme, eller omtalar dei ulike stadium i prosessen, som at anvend forskning fører til innovasjon?

VÅGE: Innovasjon er eit svært fleksibelt omgrep, og det er vanskeleg å fastsetje ei snever tyding. Det er nok eit tidsspeglende statusord på linje med berekraft og grønt skifte. Men dersom ordet skulle ha vore verkeleg levande, burde det ha vore meir i bruk som verb òg: Innovere er merkeleg lite utbreidd. Det kjennest framandt å seie at «eg innoverer» eller «du innoverte». Livsvilkåret til ordet innovasjon ser ut til å vere kategoriord.

– Alle skal drive med innovasjon, men ingen innoverer?

VÅGE: Å bruke det som verb er meir nakent og forpliktande. Det kan hende at dette er ei tydeleggjing som ein ikkje ønskjer, for då ansvarleggjer ein nokon, det er nokon som faktisk må gjere det. Og det kan ikkje vere det latinske opphavet som gjer det vanskeleg å bruke på individnivå, for det er ikkje framandt å seie at eg demonstrerer, obstruerer eller abstraherer.

KRISTIANSEN: Det er eit godt poeng. At det er så lite i bruk som verb, tyder på at vi ikkje vil ha det som ein del av allmennspråket.

– Eg har inntrykk av at «innovasjon» er meir i bruk av politikarar og leiarar enn av forskarar. Det skal mykje til å seie at ein «innoverer», medan det er flott og luftig å ynskje «innovasjon».

KRISTIANSEN: Innovasjon i samband med forskning medfører som regel noko meir enn individet kan gjere aleine, som samarbeid og kanskje investeringar. Det kjennest løye, og er ein dryg påstand for mange forskarar å seie at «eg innoverer».

➡ AV KJETIL A. BROTTVEIT

Bondestudent til Tigerstaden, 1960

Bileta her er henta frå ein reportasje i vekebladet Aktuell nr. 39 frå september 1960. Aktuell kom ut i Noreg mellom 1945 og 1974. Det var eit bilete- og reportasjeblad utgjeve av blant andre LO og med sterke band til arbeidarrørsla, skriv Store norske leksikon.

Reportasjen «Bondestudent til Tigerstaden» var presentert på fem sider, og her er ingressen: «Student Lars Ramstad plantes om fra fjellbygda Skjåk til betongklossene i Oslo. 'Hardt,' sier han, 'men det skal nok gå.'»

Teksten skildrar studiedraumane, men òg nokre av

dei harde realitetane ved studiestart, som å skaffe seg ein stad å bu:

«Vi fikk selv se noen hybelannonser som var slått opp på en tavle hos Studentenes hybelformidling. Det gjaldt hybler langt utenfor byen og i de fleste tilfellene måtte særlig de kvinnelige studentene yte noe til gjengjeld: vasking, barnepass, ærend – en lite fin måte å leie ut hybel på, særlig når utleierne tok full pris på hybelen.»

Her er nokre av bileta med dei opphavlege tekstane frå reportasjen i Aktuell.

«Mor gir noen formaninger med på veien – som om Lars skulle ha behov for det.»

Alle foto: Ivar Aaserud / Aktuell / NTB

«Sekken, kofferten og bag'en er pakket – til trengsel. Det buler ut både her og der. Mor og far følger et lite stykke på vei.»

«Studenten kommer til universitetsbyen Oslo, tungt lesset, men husløs og nesten venneløs.»

«Første natten måtte Lars ligge på hotell, og en ung amerikanerinne ser beundrende på ham ved resepsjonsdisken – hva skulle hun ellers gjøre?»

«Robert Edwards og Francis Lawson kom i samtale med Lars den første dagen han kom i kontakt med Universitetet. De er begge fra Vest-India og hadde litt av hvert å fortelle.»

Veiledere ønsker veiledning

Nye avhandlingsformer skaper utfordringer, skriver kronikkforfatter Rune Johan Krumsvik.

Vestlandets forskerskole for pedagogikk- og utdanningsforskning (WNGER II) ble etablert 23. august 2018 for å styrke forskerutdanningen på tvers av sju universitet og høyskoler på Vestlandet. I denne forskerskolen har man også hatt et økende fokus på å tilby doktorgradsveiledere kurs, seminar, workshops og så videre, samt å forbedre kunnskapsgrunnlaget om doktorgradsveiledere. Dette har man delvis tematisert gjennom mer generelle perspektiv om intensjoner og realiteter, digital undervisning og etter hvert stipendiateres erfaringer.

Øke kunnskapsgrunnlaget

I vår siste studie har man rettet dette mer spesifikt inn mot «hvor skoen trykker» for dagens doktorgradsveiledere, og hvor respondentene er fra ulike universitet og høyskoler i hele Norge. Fire av ti veiledere er fra helseutdanninger, fire av ti fra pedagogikk/utdanningsvitenskap og to av ti fra humaniora og samfunnsvitenskap. Det er en eksplorativ casestudie (Mixed Method Research), altså en studie som baserer seg på ulike typer empiriske data innenfor et avgrenset utvalg: en generell survey, elleve intervju, to fokusgruppeintervju, en spesifikk survey, samt feltsamtaler under tre veilederseminar og fire doktorgradskurs og supplerende data i 2022–2023. Studien ble presentert på en internasjonal konferanse i sommer og blir publisert i høst.

Forskning eller undervisning?

Internasjonal forskning viser at doktorgradsveiledere verdsetter doktorgradsveiledning høyt. Det samme viser denne studien, hvor doktorgradsveilederne uttrykker at både de selv, stipendiatene og institusjonen verdsetter doktorgradsveiledning svært høyt. Sju av ti mener doktorgradsveiledning er en av de

AV RUNE JOHAN KRUMSVIK
professor i pedagogikk ved
Universitetet i Bergen

tre viktigste faktorene for at stipendiater skal klare å fullføre doktorgraden, og dette er også blitt løftet frem i andre studier.

Tre av ti mener doktorgradsveiledning er en del av *undervisningsdelen* i arbeidsplanene ved universitetene, en av ti mener det er en del av *forskningsdelen*, og seks av ti mener det er *begge deler*. I en bok om veiledning skriver Moira Peelo at «hvis forskning oppfattes som viktigere enn undervisning, og veiledning er resultatet av suksess innen forskeridentiteten, kan det være motstand mot å se veiledning som en form for undervisning».

Stor variasjon i timetall

Lignende tendenser avdekkes også i andre studier, og dette er noe som også kan avspeiles i hvilken grad doktorgradsveiledning er synliggjort som en del av *undervisningsdelen* av arbeidsplanene til vitenskapelig ansatte. Her er det i vår studie åpenbart stor variasjon når det gjelder doktorgradsveilederes rammefaktorer for sine doktorgradsveiledninger, for i overkant av to av ti har bare mellom null og 20 arbeidstimer på arbeidsplanen per semester som hovedveileder for en stipendiat. Videre ser man at fire av ti har mellom 20 og 40

arbeidstimer, og fire av ti har fra 40 til over 80 timer per semester til dette på arbeidsplanen sin.

Føler seg uforberedt

Internasjonal forskning viser ellers at doktorgradsveiledning er underteoretisert og mangler et solid kunnskapsgrunnlag, og studien vår viser at nesten fem av ti veiledere mener de trenger mer pedagogisk kompetanse i doktorgradsveiledning. Tre av ti av veilederne føler de er uforberedt eller veldig uforberedt på å veilede artikkelbaserte avhandlinger, og tre av ti veiledere føler de er uforberedt på å veilede på «kappen» i en artikkelbasert avhandling. Noe av grunnen til dette kan være relatert til at fem av ti doktorgradsveiledere ikke skrev en artikkelbasert avhandling da de selv tok doktorgraden.

Veiledere ønsker mer kunnskap

Også internasjonalt ser man at nye avhandlingssjangrer kan skape utfordringer, og fire av ti veiledere i vår studie mener at stipendiatene i liten eller svært liten grad er forberedt på å skrive en artikkelbasert avhandling når de begynner som stipendiat. Dette fordrer både at doktorgradsprogrammene og institusjonene prøver å fange opp slike trender i opplæringsdelen til stipendiatene og i veilederens profesjonelle utvikling. Men nesten fire av ti veiledere uttrykker at deres institusjon sjelden eller veldig sjelden tilbyr etter- og videreutdanning i doktorgradsveiledning

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no. Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

«Internasjonal forskning viser at doktorgradsveiledning er underteoretisert og mangler et solid kunnskapsgrunnlag.»

(fem av ti nevner at dette skjer av og til). I en slik profesjonell utviklingskontekst nevner tre av ti veiledere at de trenger mer kunnskap om generelle retningslinjer og forskrifter for doktorgradsutdanning, og fire av ti mener de trenger mer kunnskap om den artikkelbaserte avhandlingen, samt akademisk skriving av kappen i en artikkelbasert avhandling.

Kunstig intelligens

Internasjonalt ser man at så lenge man følger Vancouver-konvensjonen, så er sampublisering mellom veileder og stipendiat ganske vanlig og noe som kan gi gode samarbeidsrelasjoner. I vår studie viser det seg at veiledere har ulikt syn på dette ut fra hvilke fagdisipliner de tilhører, bare i overkant av tre av ti sampubliserer med sine stipendiater i stor eller veldig stor grad. Men fem av ti mener at doktorgradveiledere bør sampublisere med sine egne stipendiate. Dette handler også om at akademisk skriving er krevende på ph.d.-nivå, og at slikt samarbeid kan være fruktbart for stipendiatenes fremdrift. I slike akademiske skriveprosesser brukes nå språkmodeller i høyere utdanning i økende grad internasjonalt. En studie blant undervisere, helsearbeidere og forskere viser at fire av ti har benyttet ChatGPT. I vår studie mener tre av ti veiledere at kunstig intelligens som GPT-4 kan være en form for akademisk skrivestøtte for stipendiater, mens nesten fire av ti mener at GPT-4 underminerer stipendiaters læring av akademisk skrivin. Feltsamtaler viser at de fleste stipendiatene uttrykker at GPT-4 kan være en god støtte i deres akademiske skriving, men at de også ser fallgruvne med denne formen for kunstig intelligens.

Nasjonalt nedslagsfelt

På basis av våre tidlige studier, samt denne studien, er vi av den oppfatning av at man blir mer «treffsikker» på hvilke etterutdanningsbehov veiledere har når man har et kunnskapsgrunnlag å støtte seg på. Dermed blir våre fem år med årlige veilederkurs nå videreutviklet med flere kursmoduler tilpasset veilederens ulike behov og ønsker. Det vil si en vifte av varianter – fra de små dryppene med «sharing and caring» i et lunsjseminar eller et halvdagsseminar, via et todagers seminar, til et mer omfattende samlingsbasert kursopplegg over to til fem måneder. Samtidig er det også viktig nå som vi blir en forskerskole med nasjonalt nedslagsfelt (15 universitet og høyskoler), å ha et kunnskapsgrunnlag og en kunnskapsberedskap å navigere ut fra, både med hensyn til ekstraordinære forhold som en pandemi og de nye forventningene og kravene til veilederrollen som er i emning. Derfor legger man vekt på slike tema i vårt tverrinstitusjonelle samarbeid i forskerskolen WNGER II i en tid hvor doktorgradsveiledning på mange måter kan sees i et profesjonsperspektiv.

Forskningen jobber for deg

Kunstig intelligens gir store muligheter innen helseforskning, mener Høyres stortingsrepresentant Kari-Anne Jønnes.

KUNSTIG INTELLIGENS:

Da jeg fikk min epilepsidiagnose i julen 2004, ble livet mitt helt annerledes. Jeg husker øyeblikket som om det var i går, da legen la hånden på skulderen min og sa de magiske ordene: «Husk, forskningen jobber for deg.»

Riktig diagnose

30. juni meldte NRK om at ny norsk forskning innleder en «ny æra», og at kunstig intelligens (KI) kan oppdage epilepsi. Det er fantastiske nyheter, og det er beviset på at samfunnet må ha hovedfokus på mulighetene kunstig intelligens gir, ikke utfordringene.

Det er en stor omveltning i livet å få en diagnose som vil påvirke hverdagen din i stor grad. Det å få riktig diagnose så tidlig som mulig er viktig, både for den enkelte og for samfunnet. Da kan behandlingen starte tidlig, og muligheten for et fortsatt godt og aktivt liv er større. Det kan være avgjørende for at du kan fortsette i jobben, for noen kan det også være forskjellen på liv og død.

Trenger opplyst debatt

At våre fremste forskningsmiljøer nå innleder en ny æra, der kunstig intelligens utreder epilepsi kjappere

AV KARI ANNE JØNNES, medlem i utdannings- og forskningskomiteen (H)

og bedre enn de beste legene, er fantastisk. Det vil bety mye for mange, både for dem som kan få avklart diagnosen sin fortere, og for dem som kan unngå ulemper. Som å slippe å miste førerkortet uten grunn.

Bruk av KI vil bety mye for oss som folk og samfunn i årene som kommer, kanskje spesielt i helsevesenet. Derfor må vi huske på hvorfor forskning er viktig: Det er viktig for oss som mennesker, pasienter og samfunn. Forskere over hele verden jobber hver dag for at vi skal få bedre medisiner, bedre behandling og raskere og sikrere diagnoser.

Bruk av KI skremmer mange, og det er mange dilemmaer vi må ta stilling til som krever kunnskapsbaserte og grundige debatter i det offentlige ordskiftet. Vi må ikke havne i den ene eller andre grøften ved å være naive i vår optimisme, eller så redde at vi velger forbudslinjen. Vi kan ikke forby oss bort fra bruk av KI på viktige samfunnsområder, slik enkelte partier ser ut til å

tro. Vi trenger en opplyst debatt om hva vi vil og kan oppnå. På enkelte områder har Norge noen av verdens fremste fagmiljøer. Dem har vi ikke råd til å miste, hverken som samfunn eller som enkeltmennesker. Vi må jobbe for videre utvikling av eksisterende fagmiljøer parallelt med utviklingen av nye.

Banebrytende utvikling

Det er derfor bekymringsfullt at vi har en regjering som ikke viser vilje eller evne til å prioritere digitalisering som et av de viktigste områdene for forskning i årene som kommer. Langtidsplanen for forskning er mindre ambisiøs og mer introvert enn tidligere planer, og evnen til å prioritere forskningsmidler i budsjettene til Helse-, Nærings- og Justisdepartementet, for å nevne noen, er forsvinnende liten, om ikke helt fraværende.

Samarbeidet mellom Haukeland universitetssykehus og Holberg EEG som har ført til banebrytende utvikling av kunstig intelligens i helsevesenet, og at KI for aller første gang kan brukes til å tolke EEG, er beviset på at vi må forske mer, ikke mindre, og at det er viktig med mer internasjonalt samarbeid, ikke mindre. Det er viktig for meg som pasient og for oss som samfunn.

«Langtidsplanen for forskning er mindre ambisiøs og mer introvert enn tidligere planer.»

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og **Lorenz Khazaleh**.

«Hvordan forhindre at gode ideer bare forsvinner?»

Et arkiv for ideer

Hva gjør du når du leser en fagbok eller en tidsskriftsartikkel? Tar du notater? Skriver du en oppsummering etterpå? Eller er det nok for deg å merke noen sitater med gul farge og skrive litt i marginen? Hvordan håndterer du ideene, inntrykkene og tankene som du får i farten når du er på konferanser, i diskusjoner med folk eller hører en podkast? Hvordan lærer du? Har du et system? Eller ser det like rotete ut i ditt hode som i mitt?

Jeg lurer ofte på hva som er den beste måten å håndtere kunnskap på. Hva er vitsen med å lese en 800 siders murstein når jeg kort tid etterpå kommer til å glemme det meste? Hvordan forhindre at gode ideer bare forsvinner? Hvordan sørge for at jeg

kan bruke og videreutvikle dem i diskusjoner, artikler, foredrag – og ikke minst i spalter som denne?

De siste årene har jeg lekt med ulike apper og strategier uten å bestemme meg for en av dem. Metoden som jeg oftest har kommet tilbake til, er Zettelkasten-metoden. En Zettelkasten er et gammeldags kortarkiv eller kartotek. Navnet kommer fra tyske *Zettel* = lapp og *Kasten* = boks. Metoden ble utviklet av den tyske sosiologen Niklas Luhmann for mer enn 50 år siden. Metoden hans går ikke ut på å samle flest mulig notater, men å skape forbindelser mellom dem. På den måten får man øynene opp for sammenhenger man ellers ikke hadde oppdaget. En katalysator for tverrfaglig

AV **LORENZ KHAZALEH**
sosialantropolog og for tiden
tysklærer i Tyskland

tenkning! Ved flere anledninger forklarte han at det var kortarkivet som var kilden til den intellektuelle produktiviteten hans. Kortarkivet betegnet han som en samtalepartner: «Jeg tenker ikke alene, det er inne i kortarkivet det meste skjer.»

Når Luhmann leste noe, skrev han ikke ett notat per bok slik mange av oss gjør, men ett notat per ide! Først plukket han ut enkelte ideer som han fant interessante. Så oppsummerte han hver ide på et eget kort med sine egne ord. Luhmann brukte bare unntaksvis direkte sitater. Han reflekterte over innholdet: Hvorfor er dette interessant? Hvordan er dette forbundet med det jeg har vært borti før? Før han begynte å skrive, prøvde han å finne et relatert notat. Ved hjelp av et avansert nummererings-system lenket han de to notatene

sammen. Her ser vi kanskje en tidlig versjon av hyperlenken før verdensveven ble funnet opp. Ved sin død i 1998 etterlot han seg rundt 90 000 kartotek-kort. Som del av et pågående forskningsprosjekt ved Universitetet i Bielefeld er de nylig blitt digitalisert.

Zettelkasten-metoden har vært kjent lenge, men det var under pandemien at den ble en «snakkis». Under nedstengingene hadde mange av oss tid til å lese, lære og stille store spørsmål. Forleder nettet oss til å samle informasjon uten å fordøye den? Konsumerer vi bare og forstår derfor mindre? Hvordan kan vi lære bedre? Mange lurte på hvordan man kan gjenskape Luhmanns kortarkiv digitalt, og mange nye apper så dagens lys. Samtidig har *digital gardens* dukket opp, digitale hager, en type offentlig kortarkiv der man dyrker og deler ideer på nett slik man gjorde i gamle dager før sosiale medier drepte den personlige hjemmesiden.

Jeg har ofte prøvd å bruke Zettelkasten-metoden, men har aldri klart det i en lengre periode. Jeg var for lat. Men det var egentlig dumt av meg. Ved å investere litt tid nå sparer man tid senere. Skrivning er tenkning. Når man skriver, finner man ut om man har forstått det man leste, og stoffet blir lettere å huske. Luhmann sies å aldri ha lest en bok to ganger. Han kunne stole på notatene sine.

Sosiologen Niklas Luhmann (1927–1998) etterlot seg mer enn 90 000 notater i dette kortarkivet. Måten han organiserte tankene sine på, har vært en inspirasjon for kunnskapsarbeidere fram til i dag.

FOTO: NIKLAS LUHMANN-ARCHIV, UNIVERSITÄT BIELEFELD CC BY-NC-SA 4.0

Forskerforbundets hjernekraftpris

Forskerforbundets hjernekraftpris tildeles et eller flere medlemmer av Forskerforbundet som gjennom sitt kunnskapsarbeid har gitt et betydelig bidrag til samfunnet. Frist for nominering av kandidater er 8. september 2023.

Har du en kollega som har gjort en viktig innsats innen forskning eller annet kunnskapsarbeid? En som utmerker seg ved å bruke sin kompetanse til å forandre verden, markere seg i samfunnsdebatten, flytte forskningsfronten, videreutvikle undervisning, ta i bruk nye arbeidsformer eller formidle kunnskap på nye måter?

Alle som er medlemmer av Forskerforbundet kan nomineres, og prisen kan gis til alle former for kunnskapsarbeid. Forslag til kandidater skal begrunnes med en kort tekst på inntil 1000 ord. Begrunnelsen vil være avgjørende for vurderingen av kandidaten.

Forskningspolitisk seminar 2023: Ekstrem oppussing av kunnskapssektoren?

Regjeringen har varslet en «ekstrem oppussing» av universitets- og høyskolesektoren. Også resten av kunnskapssektoren er i gjennstand for omorganisering og omprioritering. Samtidig er det trangere tider. Flere institusjoner må håndtere betydelige kutt, og mange legger planer for redusert aktivitet. Står kunnskapssektoren ved et veiskille? Hva ville sektoren prioritert, hvis den selv skulle pusse opp?

Forskningspolitisk seminar 2023 arrangeres tirsdag 7. november på Hotel Bristol i Oslo. Sett av datoen! Du finner mer informasjon på våre nettsider forskerforbundet.no.

Frokostmøte: Forskning uten arkiv?

Forskerforbundet og Arkivarforeningen inviterer til frokostmøte 21. september om situasjonen i arkiv, med vekt på konsekvenser av redusert tilgjengelighet og informasjonstap. Møtet finner sted på Litteraturhuset i Oslo og varer fra 08:30 til 10:30.

Det er en viktig oppgave å sikre bevaringsverdige arkiver, lokalt og nasjonalt. Redusert tilgjengelighet og informasjonstap medfører fremtidige utfordringer for forskning og for borgernes rettssikkerhet. Forskerforbundet mener det haster å sikre forskning på arkiv, og fagkompetanse i arkivene for å løse disse utfordringene.

Kan vi ha forskning uten arkiv? Bli med på debatten. Arrangementet er åpent for alle interesserte, og vil også bli strømmet.

– Må finne en god balanse

Forskerforbundet inviterte til debatt under Arendalsuka om framtiden til norsk som fagspråk i lys av internasjonaliseringen av akademia. Bakgrunnen var handlingsplanen om norsk fagspråk som regjeringen la frem før sommeren.

Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel (Sp), Språkrådets direktør Åse Wetås, professor i statsvitenskap ved UiO, Tore Wig, og seniorforsker Pierre Lison ved Norsk Regnesentral deltok i panelet, sammen med Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

Lind utfordret statssekretæren til å unngå tvang, og finne en bedre balanse i arbeidet med å styrke norsk som fagspråk.

– 44 prosent av stipendiaterne i Norge er utlendinger, og vi er helt avhengig av dem. Derfor er vi nødt til å finne en god balanse. Utenlandske forskere skal integreres i det norske forskerfellesskapet, men ikke med tvang. Det handler om å gi et bedre tilbud, så flere kan lære seg norsk på en måte som ikke går ut over forskningen, sa Lind.

Nye medlemmer får gratis medlemskap ut året

Nå er det ekstra lurt å melde seg inn i Forskerforbundet. Alle nye yrkesaktive medlemmer får nemlig gratis medlemskap ut året. Tilbudet gjelder fra 1. september 2023. Nye medlemmer får også vår grunnforsikring, som består av livsforsikring, uføreforsikring, kritisk sykdomsforsikring og ulykkesforsikring, gratis i samme periode.

Benytt gjerne anledningen til å verve en kollega – eller to. Alle som verver et nytt medlem til Forskerforbundet får vervepremie i form av et gavekort på 500 kr. Verver du to nye medlemmer er premien hele 1 500 kr.

Vår gjennomgang av forslag til ny UH-lov

Før sommeren la regjeringen frem forslag til ny lov om universiteter og høyskoler. Lovforslaget skal nå behandles av Stortinget. Forskerforbundets første kommentar var at det er positivt at regjeringen foreslår endringer for å bekjempe bruken av midlertidige ansettelser.

Men regjeringen foreslår også en rekke andre endringer som vil få betydning for ansatte og studenter innenfor høyere utdanning. På våre nettsider finner du en mer utfyllende gjennomgang av lovforslaget, med våre kommentarer.

Blant endringene regjeringen foreslår er at kravet om to sensorer ved eksamen kun skal gjelde ved sensur av bacheloroppgaven og andre større eksamener. Kravet om ekstern sensor foreslås også fjernet, unntatt ved selvstendig arbeid på høyere grad. Dette er et viktig gjennomslag for Forskerforbundet, som har argumentert sterkt mot de unødvendige rigide og ressurskrevende sensorkravene.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har 25 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- Farbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

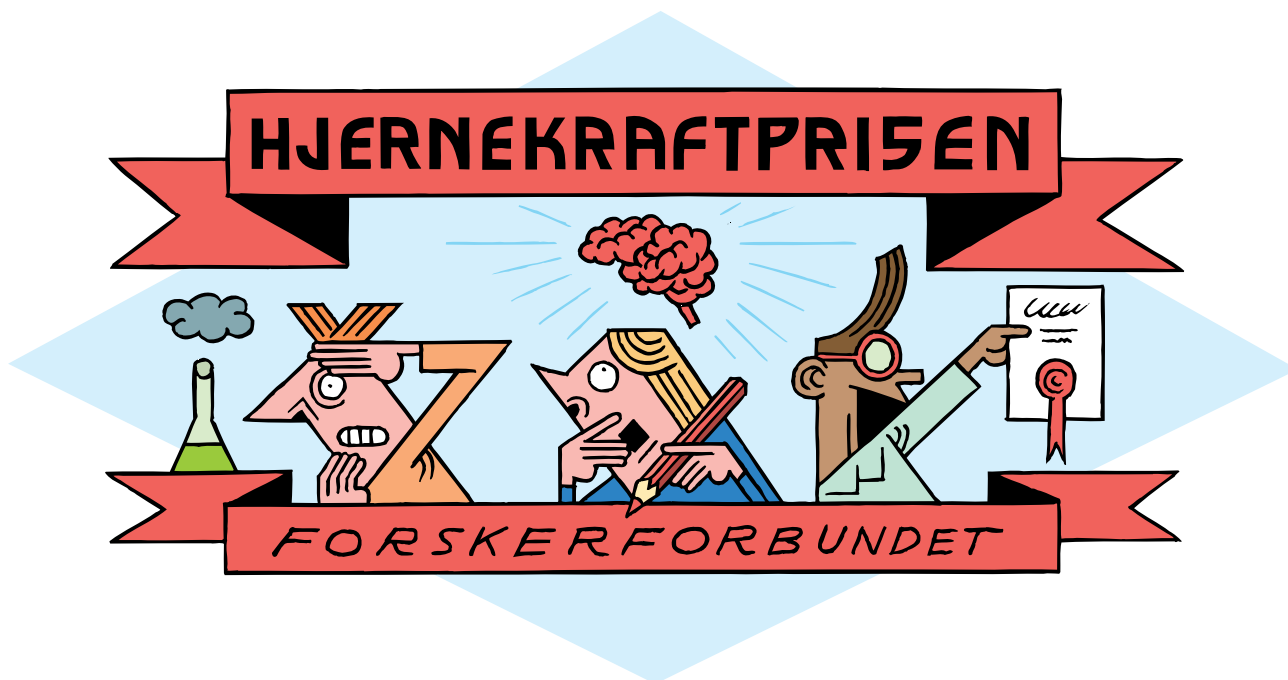
facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøvstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovødie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara) | **SEKRETARIATET:** GENERALSEKRETÆR: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rogamo, spesialrådgiver Synne Freberg | **ARBEIDSLIVSAVDELINGEN:** avelingsjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Karl Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olausen, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl | **JURIDISK AVDELING:** avdelingssjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal | **ORGANISASJONSAVDELINGEN:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, rådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl | **ADMINISTRASJONSAVDELINGEN:** administrasjonssjef Kjetil Mørk, seniorrådgiver Aina Nilssen, konsulent Magnus Prestaasen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skuseth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, fagsvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

Husk å nominere til Hjernekraftprisen!

Har du en kollega som har gjort en viktig innsats innen forskning eller annet kunnskapsarbeid? En som utmerker seg ved å bruke sin kompetanse til å forandre verden, markere seg i samfunnsdebatten, flytte forskningsfronten, videreutvikle undervisning, ta i bruk nye arbeidsformer eller formidle kunnskap på nye måter?

Du kan sørge for at hun eller han vinner Hjernekraftprisen på inntil 200.000 kroner – men da må du levere nominasjonen innen 8. september.

Gjennom Hjernekraftprisen vil vi synliggjøre det viktige arbeidet våre medlemmer gjør, og sette pris på medlemmer som gjennom sitt kunnskapsarbeid har gitt et betydelig bidrag til samfunnet.

Kurator? Seniorforsker? Rådgiver? Arkivar? Førstemanuensis? Ingeniør? Ernæringsfysiolog? Bibliotekar? Eller kanskje universitetslektor? Alle medlemmer av Forskerforbundet kan nominere og alle medlemmer kan nomineres – uavhengig av arbeidsområde, stilling og arbeidssted.

Du finner mer informasjon om prisen på forskerforbundets nettsider.

Tilbake til start

Halveis inn i regjeringsperioden burde Sandra Borchs oppgave være enkel: Finn tilbake til regjeringsplattformen, og gjennomfør valgloftene.

Da Jonas Gahr Støre la fram sin regjeringserklæring – Hurdalsplattformen – høsten 2021, var jeg en av dem som roste den nye regjeringens politiske program. «Regjeringa vil føre ein ambisiøs og offensiv kunnskapspolitikk», het det, og dette overordnede målet var rammen for flere etterlengtede satsinger: økte grunnbevilgninger for universiteter og høyskoler, økt forskningsinnsats i departementene og innføring av en tillitsreform i hele kunnskapssektoren. For en fagforening var det som musikk i ørene å lese at regjeringen ville «betre arbeidsvilkåra, redusere midlertidigheita og styrkje rekrutteringa, likestillinga og mangfaldet i høgare utdanning og forskning». I tillegg var det betryggende at regjeringsplattformen slo fast at «høgare utdanning i Noreg skal vere gratis, òg for internasjonale studentar».

To år senere ligger regjeringsplattformen der som en fjern drøm. Knapt ett eneste løfte er gjennomført, og målet om en tillitsreform er erstattet av overstyring og lite kunnskapsbaserte prosesser.

Fra tillitsreform til ekstrem oppussing

I januar 2023 klasket Ola Borten Moe en femtenpunktsplan for «ekstrem oppussing» av universitets- og høyskolesektoren i bordet, helt ut av det blå. Mange av punktene var riktignok kjent stoff – desentralisert utdanning, en gjennomgang av profesjonsutdanningene, osv. – men bak Borten Moes liste over endringer i kunnskapssektoren lå det også en tydelig politisk-ideologisk slagside regjeringspartiene ikke hadde nevnt i valgkampen noen uker tidligere: Norsk høyere utdanning er for lite effektiv, og institusjonene må ta mer ansvar for de 43 milliardene de forvalter på vegne av fellesskapet. Borten Moe forventet at byggekostnadene ble redusert, og det skulle innføres skolepenger for internasjonale studenter. Stikk i strid med regjeringserklæringen og formuleringene i både Senterpartiets og Arbeiderpartiets programmer.

Denne melodien – at universiteter og høyskoler er overfinansierte og lite effektive – har siden blitt en gjenganger. Gang på gang påpeker politisk ledelse i Kunnskapsdepartementet at institusjonene har 43 milliarder i lommeboka. Hver gang regjeringen lanserer en ny satsing, er forventningen at institusjonene skal finansiere den uten friske midler. Nye satsinger i langtidsplanen for forskning? Større ansvar for etter- og videreutdanning? Nye språkkrav for utenlandske stipendiater?

Dette får dere klare, dere har tross alt 43 milliarder å rutte med. Tillitsreformen, som skulle gi ansatte større faglig frihet og institusjonene større autonomi, har blitt en sparereform der sektoren står fritt til å kutte der den vil for å finansiere regjeringens skiftende satsinger. Har du noen gang hørt landbruksministeren si til landbruket at de får finansiere nye satsinger selv, de får tross alt 17 milliarder i direkte subsidier? Ikke jeg heller. Universitets- og høyskolesektoren er gjort til et eksempel på offentlig sløsing, selv om sannheten er at mange universiteter og høyskoler går på sparebluss etter åtte år med effektiviseringskutt og stadig nye underfinansierte satsinger.

Borch må snu

Det er dette store bildet Sandra Borch må ta tak i når hun overtar stafettpinnen etter Borten Moe. Samarbeidet og involveringen i kunnskapssektoren må bli bedre, og det må settes kraft bak loftene i regjeringsplattformen.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Regjeringsplattformen ligger der som en fjern drøm. Knapt ett eneste løfte er gjennomført, og målet om en tillitsreform er erstattet av overstyring og lite kunnskapsbaserte prosesser.»

En forskningsminister er selvsagt ikke noe «ombud» for sektoren, slik blant andre Kristin Clemet nylig påpekte. Men er det for mye forlangt at en statsråd lytter til sektoren og bringer sektorens bekymringer inn i regjeringkollegiet? Eller kjemper for sin del av kaka når statsbudsjettet fordeles?

Sandra Borchs viktigste oppgave nå er å finne tilbake til Hurdalsplattformen og levere på loftene Arbeiderpartiet og Senterpartiet ga til velgerne. Alt kan ikke gjennomføres over natta, men vi forventer at det går i riktig retning. Grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler må opp, ikke ned som i forrige budsjett. Departementenes forskningssatsing må opp, ikke ned som i forrige budsjett. Regjeringen må bidra til å frigjøre tid til forskning for de vitenskapelig ansatte, ikke lempe over stadig nye oppgaver som nå. Og når universitets- og høyskoleloven snart behandles, må det legges mye større kraft bak løftet om å redusere andelen midlertidige ansettelser.

Ett løfte har regjeringen virkelig levert på: Den har styrket de desentraliserte utdanningene, blant annet gjennom å reetablere campus Nesna. Hvis Sandra Borch hadde vist samme gjennomføringsevne på resten av regjeringserklæringen de neste to årene, ville den kommet langt.

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettside.

Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!

